

MİSYONERLERİN ALLAH İNANCINA YÖNELİK YAYDIKLARI İDDİALAR

Hulusi ARSLAN*
Ruhi ABAT*

ÖZET

Bu çalışmada, çağdaş misyonerlerin kullanmış oldukları yöntemlerden birisi konu edinilmektedir. Bu çerçevede misyonerlerin teslisi Kur'an'a doğrultma yöntemi tartışılmakta, İslam'ın tevhid inancı ve Allah tasavvuruna yönelik iddiaları ele alınmaktadır. Sonuç olarak, söz konusu iddiaların ilmi dayanaktan yoksun, taraflı ve maksatlı olduğu anlaşılmaktadır.

Anahtar kelimeler: Misyonerlik, teslis, tevhid, Allah tasavvuru

ABSTRACT

THE ARGUMENTS MISSIONARIES SET AGAINST BELIEF IN ALLAH

In this study, one of the methodologies of the contemporary Christian missionaries with regard to belief in Allah is taken into account. In this context, the attempt of Christians to justify trinity with reference to Holy Kur'an is discussed, and a response is provided to their claims with regard the concept of oneness of Allah, and theoretical understanding of Him. As a consequence, it is emphasized that the relevant arguments are devoid of a rational and scientific foundation and that they are far from being impartial.

Key Words: Missionary, Trinity, Oneness of Allah, Theoretical Understanding of Allah

Giriş

Ülkemizin tarihi, kültürel, siyasi ve ekonomik açıdan dünyanın önemli stratejik merkezlerinden birisi olduğu genel kabul gören olgulardan birisidir. Zira tarih boyunca kurulmuş olan medeniyetlerin aşağı yukarı üçte ikisi bu coğrafyada doğmuş, buna bağlı olarak, ülkemiz toprakları birçok kadim medeniyetin hayat sahası olmuştur. Dolayısıyla Türkiye, Doğu kültürüyle

Batı kültürünün, Hıristiyanlıkla Müslümanlığın, demokrasi ile otoriter rejimlerin sınır noktasında yer almıştır. Bütün bu tarihi ve modern olgular Türkiye'nin dünya konjonktüründeki yerini ortaya koyan önemli hususlardandır. Dolayısıyla tarih boyunca Anadolu, Dünyaya hâkim olmak isteyen güçlerin cazibe merkezi ve ilgi odağında yer almıştır. Bu aynı zamanda, Anadolu topraklarının siyasi, dini, kültürel ve ekonomik mücadelenin alanı haline gelmesine de sebep olmuştur. Onun için, Anadolu'da yaşayan Müslüman Türk milleti,

* Dr., İnönü Üniversitesi, İlahiyat Fak., harslan@inonu.edu.tr.

* Arş.Gör., İnönü Üniversitesi, İlahiyat Fak., rabat@inonu.edu.tr.

özellikle Haçlı seferlerinden itibaren kendi haline bırakılmamış, sürekli değişen yöntemlerle her asırda tedirgin edilmiştir.

Misyonerlik faaliyetlerinin de milletimizi epistemik, sosyal ve siyasal uydu haline getirme çabalarına katkı sağlayan etkinlikler içerisinde görülmesi daha doğrudur. Oysa yapılan tartışmalara bakıldığında meselenin, insan hakları, din ve vicdan özgürlüğü, Türkiye-AB ilişkileri bağlamlarına yerleştirilerek kategorik yaklaşımların sergilendiği, taraftar ve karşıtları biçiminde gündelik dile indirildiği görülür. Türkiye'nin gündemini işgal eden bu faaliyetlerin doğru anlaşılıp çözümlenebilmesi için, problemin bilgi zemininde tartışılmasına ihtiyaç vardır. Son yıllarda buna yönelik çalışmaların yapılması sevindiricidir. Ancak bu çalışmalarda misyonerliğin gerçek amaçları diyebileceğimiz siyasal boyutuna ağırlık verildiği görülür. Halbuki, misyonerlerin bu amaçlarına ulaşmada, birtakım dini yöntemleri kullandıkları da bir vakıadır. Bunun için seçilen öncelikli yol ise, kültürün yapıcı unsurlarından birisi olan inançları örselemek, insanları kendi dinlerinden şüphe eder hale getirmektedir. Bu sebeple misyonerler, Müslüman topluluklara yönelik faaliyetlerde bulunurken önce onların inançlarını sarsmaya yönelmişler, buna bağlı olarak İslamiyet'i kötüleyen yayınlar yapmışlardır.¹

Misyonerlerin yayınları okunduğunda, kimi zaman ima yoluyla kimi zaman da açık bir tarzda bu metodu kullandıkları görülmektedir. Bunlar arasında özellikle Abdulmesih adıyla yayınlanan "On Emir" adlı kitapta, taraflı ve mesnetsiz iddialara, Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamber hakkında hakarete varan ifadelere yer verilmektedir. Bu sebeple söz konusu iddialara cevap verme ihtiyacını hissettik. Dolayısıyla bu makalede misyonerlerin yayınlayıp ülkemizde dağıttıkları "On Emir" adlı kitapta yer alan bu iddialar eleştirel bir tarzda ele alınacaktır. Ancak kitaptaki bütün iddiaları ele almak bir makale düzeyini aşacağı için, bu çalışmada yalnızca İslam'ın Allah inancına yönelik iddiaları değerlendirilecektir. Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için, Misyonerliğin tanımı, tarihi süreci ve yöntemlerine kısaca temas edilmesi faydalı olacaktır.

1. Türk Toplumuna Yönelik Misyonerlik Faaliyetleri

Latince "missio" kökünden gelen misyon kelimesi, görev ve yetki anlamlarına gelmektedir. Bundan türetilen "misyoner" kelimesi ise "görevli kişi" anlamına gelir. Ancak Hıristiyan geleneğinde misyoner kavramı, resmi kilise teşkilatı ya da herhangi bir Hıristiyan cemaat tarafından Hıristiyan mesajını ve dinini yaymak amacıyla yetiştirilen ve bu çerçevede, özellikle Hıristiyanlık dışı toplumlarda görevlendirilen kişi anlamına gelmektedir. Böylesi kişilerin oluşturduğu harekete

¹ Ömer Turan, *Avrasya'da Misyonerlik*, ASAM yay., Ankara 2002, s. 98.

ise misyonerlik adı verilmektedir.² Misyonerlik faaliyetlerinin tarihi, Hz. İsa'nın arkadaşlarına (havariler) kadar götürülür. Nitekim, Matta incilinde nakledildiğine göre, Hz. İsa onlara, bütün ulusları Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'un adıyla vaftiz etmelerini, buyruklarını onlara öğretmelerini söylemiştir.³

Buna karşılık, misyonerliğin sadece bir din tebliği olmadığı, dinsel boyutları çok aşan siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel boyutları da olan bir tür "nüfuz etme" aracı olduğu⁴ yönündeki endişeler haklı olarak daima söylenegelmiştir. Tarihi veriler, bu endişelerin tamamen yersiz olmadığını göstermektedir. Zira Hıristiyan misyon faaliyeti çoğu zaman, misyoner, tüccar ve donanma şeklindeki sıralama ile tarihi seyrini devam ettirmiştir. Bir başka deyimle misyonerlik, dini, kültürel, ekonomik ve askeri sömürgecilik hareketleriyle paralel seyretmiş, böylece Batı hegemonyasının zeminini hazırlamıştır.⁵

İslam coğrafyasında yürütülen misyonerlik faaliyetleri özellikle 18. yüzyıldan itibaren ivme kazanmıştır. 19.yüzyıl ile 20.yüzyılın ilk çeyreği misyonerlerin altın çağıdır. Bu dönem, aynı zamanda kapitalizmin emperyalizme dönüştüğü bir dönemdir.⁶ Çeşitli Batı devletlerinin sömürge hareketlerine paralel olarak, gerek Katolik ve gerekse Protestan misyonerlik teşkilatları, Ortadoğu Müslüman halklarıyla, Ön Asya ve Uzakdoğu'nun Hindistan, Endonezya ve Malezya gibi Müslümanların yoğun yaşadığı çeşitli bölgelerinde Hıristiyanlığın yayılması için çaba göstermişlerdir. Özellikle 19.yüzyılda Hıristiyan olmayan toplumlar arasında Hıristiyanlığı yaymak için Amerika ve Avrupa ülkelerinde binlerce merkez kurulmuştur.⁷

Misyonerlerin Osmanlı devletine yönelik faaliyetlerinin en yaygın olduğu dönem 19. asırdır. Zira bu asırda Osmanlı devleti ekonomik, siyasal ve askeri yönden zayıflamıştır. Özellikle azınlık haklarının iyileştirilmesinden başlayarak, hem yerli Hıristiyanların faaliyetleri hem de dışardan misyonerlik için Osmanlı topraklarına gelmiş Hıristiyanların faaliyetleri artmıştır. Okullar, hastaneler ve diğer yardım kuruluşları vasıtası ile Anadolu'da bu dönemde pek çok faaliyet görülür. Örneğin 1894'te yalnızca Elazığ'da Protestanların açtığı okul sayısı 83'tür. 20. yüzyılın başlarında ise Protestan Grupların denetiminde Protestan ve Katolikler tarafından açılan okul sayısı 800 civa-

² Şinasi Gündüz-Mahmut Aydın, *Misyonerlik*, Kaknüs Yay., İstanbul 2002, s. 13; Günay Türmer-Abdurrahman Küçük, *Dinler Tarihi*, Ocak Yay., Ankara 1997, s. 411.

³ Matta, 28:19-20.

⁴ Uygur Kocabaşoğlu, *Anadoluda'ki Amerika*, Arba Yay., İstanbul 1989, s.24.

⁵ Mehmet Aydın, "Misyonerlik Faaliyetleri ve Türkiye", *Türkiye'de Misyonerlik Faaliyetleri*, s.19.

⁶ Kocabaşoğlu, *Anadoluda'ki Amerika*, s.15.

⁷ Gündüz- Aydın, *Misyonerlik*, s.36.

rındadır.⁸ Bu açıdan azınlık okulları, Osmanlı devletinin çökmesine neden olan önemli unsurlardan biri olarak nakledilmektedir.⁹ 19. yüzyılın sonunda, Osmanlı devletinde, İlkokuldan yüksek okula, gelişmiş bir Amerikan misyoner eğitim sistemi oluşmuştur. 1900 yılında yalnızca Anadolu'da (İstanbul dahil) 400'ü aşkın okul bulunmakta ve 17.500 civarında öğrenci eğitim görmektedir.¹⁰ 19. yüzyılın sonlarına gelindiğinde Osmanlı toprakları içerisindeki Protestanlarla birlikte diğer misyonerlere ve azınlıklara ait okul sayısı iki bin beş yüz civarındadır.¹¹

1820'li yıllarda Türkiye'ye giren Protestan misyonerleri 19. yüzyıl boyunca çok ciddi bir faaliyet yürütmüşler, bu faaliyetleri çerçevesinde etnik bölücülüğün de önemli katalizörleri arasında yerlerini almışlardır. Nitekim misyonerler, Ermenilerin, Rumların ve Bulgarların örgütlenmesi ve Osmanlı'ya karşı kışkırtılmalarında temel belirleyiciler arasında zikredilmektedir.¹² Aynı zamanda Osmanlı'nın etnik olarak taranmasında da önemli arşivler oluşturmuşlar ve kurmuş oldukları okul, hastane ve diğer "sivil toplum kuruluşları" adı altında etnik bilincin oluşturulmasının temellerini atmışlardır. Islahat Fermanlarından itibaren Osmanlı Bürokrasisinde görev alma imkanına sahip olan misyoner okul mezunları, artık Osmanlı Devleti'nin sınırlarına da vakıf olma ve geleceği üzerine etkinlik kurma imkanlarına kavuşmuşlardır.¹³ Cumhuriyetin kurulması ile birlikte bu okulların ekseriyeti kapatılmış ve misyonerlerin faaliyetleri de Atatürk'ün ileri görüşlü bir devlet adamı vasfı sayesinde zorunlu kesintiye uğramıştır. Ancak çok partili hayata geçişle birlikte tekrar başlayan misyonerlik faaliyetleri günümüze kadar artarak devam etmiştir.

Anadolu topraklarının bütün bu faaliyetlerin cazibe merkezi haline gelmesinin birçok sebebi vardır. Katolik, Ortodoks veya Protestan Hıristiyanların Osmanlı İmparatorluğu coğrafyasına ilgi duymalarının şüphesiz dini, tarihi, siyasal ve ekonomik sebepleri vardır. Dini sebeplerden biri, Anadolu'nun Hıristiyanlar tarafından kutsal mekanlar olarak görülmesidir.¹⁴ Nitekim bir Amerikan misyonerinin

⁸ Gündüz- Aydın, *Misyonerlik*, s.28.

⁹ İlknur Polat Haydaroğlu, "Osmanlı İmparatorluğunda Yabancı Okullar ve Misyonerlik Faaliyetleri", *Türkiye'de Misyonerlik Faaliyetleri*, s.21.

¹⁰ Kocabaşoğlu, *Anadoluda'ki Amerika*, s.221.

¹¹ Bkz. Halit Ertuğrul, *Kültürümüzü Etkileyen Okullar*, Nesil Yay., İstanbul 2002, s.130.

¹² Bkz. Bilal Şimşir, *Osmanlı Ermenileri*, Ankara 1986; Bilal Şimşir, "Ermeni Propagandasının Amerika Boyutu Üzerine" *Tarih Boyunca Türklerin Ermeni Toplumuyla İlişkileri Sempozyumu* (8-12 Ekim 1984 Erzurum), Atatürk Ün. Rektörlüğü Yay., Ankara 1985, ss.79-124; Uygur Koçabaşoğlu, *Anadoluda'ki Amerika*, İmge Kitabevi, Ankara 2000.

¹³ Bkz. Abdulhamit Kırmızı, "Osmanlı Bürokrasisinde Gayrimüslim İstihdamı" *DİVAN İlmî Araştırmalar Dergisi*, sayı:13 (2002/2), ss.295-306.

¹⁴ Ömer Turan, *Avrasya'da Misyonerlik*, s.6.

1880 yılındaki raporunda ifade ettiği gibi, misyonerlik faaliyetleri açısından Türkiye, Asya'nın anahtarıdır. Kendi ifadeleriyle "bu mukaddes ve vaat edilmiş topraklar silahsız bir haçlı seferiyle geri alınacaktır".¹⁵ Bu dini sebeplere tarihi sebepleri de eklemek gerekir. Onlara göre, Haçlı seferleri ile aşılamayan Osmanlılar, Doğu Roma İmparatorluğu'nu yıkarak bu topraklara sahip olmuşlardır. Bu toprakların yeniden Hıristiyanların hakimiyetine geçirilmesi çok önemlidir. Bütün bunlara ilave olarak siyasî bakımdan şark meselesi ve ekonomik bakımdan sanayileşen Batı ülkelerinin kendilerine pazar arayışları da önemli etkenlerdendir.¹⁶ Bir Protestan olan Alman fizikçi Steinhorst'in ifadesiyle Kilise, uluslararası büyük sermaye ile birlik halindedir.¹⁷ 20.yüzyılın hemen başlarında yapılan Alman Sömürgecilik kongresinde konuşan Hamburg Ticaret Odası başkanı, sömürge servetinin artması için, sömürge ülkelere Hıristiyan dinini sokmak gerektiğini belirtmiş, bu konuda yapılan misyonerlik faaliyetlerini takdir etmiştir.¹⁸ Bütün bunlar, sömürgecilik ile misyonerlik arasındaki ilişkiyi açıkça ortaya koymaktadır.

Bugün, ülkemize ve bütün Türk dünyasına yönelik misyonerlik faaliyetleri hızla devam etmektedir. Çalışmalarını özellikle Türkiye'deki "etnik" ve "mezhep farklılıkları" üzerinde yoğunlaştıran misyonerler, çok çeşitli araçlar vasıtasıyla etkin propaganda faaliyetleri yürütmektedirler. Radyo ve Televizyonlar, İngilizce kursları, İsa Mesih Filmleri, ev kiliseleri, yaz kampları gibi. Mektuplar, İnternet, İncil dağıtımı, dil kursları ve turizm etkinlikleri genellikle ilk tanışma aracı olarak kullanılmaktadır.¹⁹

Görüldüğü gibi, tarihi veriler, misyonerliğin şu ya da bu şekilde dünya siyaseti, sömürgecilik ve sermaye hareketleriyle bağıntısını göstermektedir. Misyonerlik faaliyetlerinin bugün de, farklı metotlar kullanarak, aynı emperyal misyonla hareket ettiği görülür. Çünkü küresel aktörler, küresel sermayenin serbest dolaşımının önünde en büyük engel olarak milli devletleri görmektedirler. Bu bağlamda küresel sermayenin serbest dolaşımı için hedef ülkelerde yeni yeni kültürlerin inşası amaçlanmaktadır. Ülkemize yönelik olarak da, inkültürasyon yöntemiyle, Müslüman Türk kültürünün içeriğinin, Batı kültürü ile doldurulması, buna ilave olarak, inşa edilen yeni kimliklerin siyasallaştırılarak etnik ayrışmaların belirginleştirilmesi en önemli amaçlar olarak düşünülmelidir. Küresel aktörler tarafın-

¹⁵ Kocabaşoğlu, *Anadoluda'ki Amerika*, s.29, 33.

¹⁶ Turan, *Avrasya'da Misyonerlik*, s. 146.

¹⁷ Semiha Ayverdi, *Misyonerlik Karşısında Türkiye*, İstanbul 2001, s.146.

¹⁸ Muhibbiddin al-Khatib, *İslam Aleminde Misyonerlik Faaliyetleri*, çev.: Yusuf Uralgiray, Ankara 1977, s. 69-70

¹⁹ Bayram Küçüköğlü, *Türk Dünyasında Misyonerlik Faaliyetleri*, IQ Yay., 2003 İstanbul, s.200 vd.

dan ülke içindeki sivil toplum kuruluşlarını küresel NGO'ların etkinlik aracı haline getirerek kamu düzeni ve devlet otoritesinin aleyhine bir tür "sivil itaatsizlik" oluşturmak suretiyle daha pek çok amaç gütmektedirler. Küresel NGO'lara yüklenen misyonlardan birisinin de misyonerliğe karşı duyulan tepkilerin törpülenmesi olduğu dikkate alındığında misyonerlik faaliyetlerinin küresel bağıntıları daha da belirginleşmektedir.²⁰ Ayrıca Türkiye-AB ve Türkiye-ABD ilişkilerinde sık sık misyonerlerin daha özgür olması yönündeki talepleri de onların küresel bağlantılarına işaret eden bir başka göstergedir.*

Diğer bir husus da, küreselleştirme ideolojisi içerisinde, İslam Dininin sürekli terör ve irtica ile yan yana zikredilirken, Hıristiyanlığın "ışık ve kurtarıcı" olarak takdim edilmesidir. Bugün misyonerlerin yayınları ve internet siteleri izlendiği zaman, bunların sayısız örneklerini bulmak mümkündür. Ortaçağ'dan başlayarak 19. yüzyıla kadar devam eden bazı oryantalistlerin saptırıcı ve maksatlı söylemlerini aynen devam ettiren misyonerler, İslam Dinini küçük düşürücü ve onun peygamberine hakaret edici iddialarda bulunmaktadır. Buna bir misal olarak bir misyoner yayın kuruluşu olan "Kavram Gazetesi"nin 33. sayısının ikinci sahifesinden şu satırları aktarabiliriz. Söz konusu gazetede, Müslümanların Kur'an'ın ortaya çıkışına ilişkin derin araştırma yapmaları gerektiğine vurgu yapılarak, "Kur'an'ın Kutsal Kitap (Zebur, Tevrat ve İncil) ile çelişki ve uyumsuzluk içinde oluşu, Kur'an'ın Tanrı sözü olduğu iddiasına büyük darbeler indirmektedir"²¹ denilmektedir. Böylece kadim oryantalist uydurmaları tekrar gündeme taşınarak Türk Milli kültürünün önemli yapıcı unsurlarından birisi olan İslamiyet hakkında, daha doğrusu

²⁰ Bkz. Salih Yılmaz, "Karakalpak Muhtar Cumhuriyeti'nde Misyonerlik Faaliyetleri" *Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi*, sayı: 2004/03/207, ss.59-61.

* Misyonerler, Ülkemizde yapmış oldukları faaliyetler çerçevesinde kendilerine yöneltilen sorulara karşı "bu bizim dinimizdir. Türkiye'de din özgürlüğü vardır. Bizim yaptığımız da bu özgürlükler kapsamında çalışmaktır." cevabını vermektedirler. Ancak özgürlükler başkalarının özgürlüğüne müdahale ve hakaret etme hakkı vermez. Din, vicdan ve düşünce özgürlüğü, kendi dışındaki inanç, düşünce ve kanaatlere hakaret etme, olduğundan çok farklı gösterme hakkını kimseye vermez. Bu çalışma, din ve vicdan özgürlüğünün kötüye kullanımına ilişkin olguları içermektedir. Bu iddialara cevap verme, büyük ekseriyeti politik amaçla faaliyet gösteren misyoner etkinliklerini dile getirme ve bu konuda milletimizi milli ve manevi değerler açısından duyarlı olmaya çağırmanın din ayrımcılığı ile hiçbir ilgisi yoktur. Batılılar, Türkiye'deki bölücü misyonerlik faaliyetlerine ilişkin Müslümanların kendi mabetlerindeki okunan hutbelere varıncaya kadar müdahale etmekte ve bunu dini ayrımcılık olarak nitelendirmektedirler. Oysa esas dini ayrımcılık izlerine bu etkinliklerde rastlanmaktadır. Halbuki, bu çalışmada da görüleceği üzere, Türkiye'deki misyoner faaliyetlerine yönelik çalışmalar, onların yapmış oldukları dini, sosyal, kültürel ve siyasal tahribatı gün yüzüne çıkarmaya ve düzeltmeye yöneliktir.

²¹ Benzer iddialar için bkz. John Gilchrist, *Kur'an ile İncil Yan Yana*, Müjde Yay., İstanbul 1997.

Kur'an hakkında şüphe tohumları ekilmeye çalışılmaktadır. Şayet bu gidişe seyirci kalınırsa İslam Dini hakkında şüpheler saçılır ve bu, milli birlik ve beraberliğimiz açısından onarılmaz yaraların açılmasına sebep olur. Çünkü inanç coğrafyasındaki değişiklikler, nüfus coğrafyasındaki değişiklikler kadar ciddi sonuçlar yaratır.²² Onun için misyonerlerin yaptıkları faaliyetleri, İslam dinine karşı ortaya attıkları iddiaları araştırıp incelemek milli ve dini bir vazifedir.

Misyonerlerin yaymaya çalıştığı bu iddialar aslında yeni değildir. Bir bakıma bu polemiklerin İslam'ın doğuşundan itibaren başlayarak²³ günümüze kadar devam ettiği söylenebilir. İslam üzerinde araştırma yapan bazı Oryantalist ve Müsteşrikler bu iddiaları çeşitli yayınlarda dile getirmişlerdir.²⁴ Ancak bunlar, o dönemlerde genellikle akademik çevrelerde bilinir ve tartışılırdı. Misyonerler ise, bu iddiaları daha da çarpıtıp halk düzeyine indirerek milletimizin dini inançlarında tahrifat yapmanın aracı haline getirmişlerdir.

İşte bu çalışmada, misyonerlerin yayınlayıp dağıttıkları "On Emir" adlı kitapta Kur'an'ın Allah inancı hakkındaki iddiaları incelenecektir. Söz konusu kitapta yer alan iddiaları, Tevhid inancına ve Allah tasavvuruna yönelik iddialar şeklinde iki alt başlık halinde ele alacağız. Böyle bir çalışmayı yapmaktan amacımız, batılı tasvir ederek saf zihinleri bulandırmak olmayıp, aksine milletimiz arasına yayılan bu fikirlerin sebep olacağı tahribatı önlemeye yöneliktir.

2. Misyonerlerin İslam'ın Allah İnancı Hakkındaki İddiaları

Hz. Adem'den Hz. Muhammed'e kadar gelen bütün peygamberlerin getirdiği inancın orijinal şekli Tevhid olmuştur. Allah'ın birliği akidesi, Hz. İsa'nın getirmiş olduğu mesajın da aslını oluşturur. Ne var ki bu akide, tarihi süreç içerisinde değişik nedenlerle değişime uğramış, Hz. İsa'nın ilahlığına hükmedilmiş ve tevhid akidesi teslise dönüşmüştür. Akla çelişik gelen bu inancın, aynı zamanda bazı felsefi yaklaşımların doğmasına, din ile bilimin arasının açılmasına da etki etmiştir. Bu yüzden, Hıristiyan düşünürler arasında, "İnanca yer açabilmek için bilmeyi bir yana atmak zorunda kaldım"²⁵ "İnanıyorum çünkü akla aykırıdır". "İnanıyorum çünkü saçmadır." diyenler çıkmıştır. Bu tutumun ortaya çıkmasında ve tutunmasında bazı temel dini akidelerin oynadığı rol yadsınamaz. Hz. İsa'nın uluhiyeti,

²² İlber Ortaylı, "Misyonerlik", *Milliyet Gazetesi*, 11 Ocak 2005.

²³ Bkz. Süleyman Ateş, *İslam'a İtirazlar Kur'an-ı Kerim'den Cevaplar*, Ankara 1971, s.320 vd; Ömer Faruk Harman, "Hıristiyanların İslam'a Bakışı" *Asrımızda Hıristiyan-Müslüman Münasebetleri*, İlmî Neşriyat, İstanbul 1993, s. 95-110.

²⁴ Oryantalist iddialar için bkz. Montgomery Watt, *İslam'ın Avrupa'ya Tesiri*, çev.: H. Yavuz, Boğaziçi Yay., İstanbul 1986, s.76-85.

²⁵ İmmenual Kant, *Anı Usun Eleştirisi*, çev: A. Yardımlı, İdea Yay., yy. 1993, s.29; Mehmet S. Aydın, "Önsöz" (E.Gilson, *Tanrı ve Felsefe*, çev.: M.S. Aydın, DEÜ Yay., İzmir 1986), s.3

dolayısıyla teslis, enkarnasyon, asli günah vs., Hıristiyanlığın akli bir yorumunu zaten başından beri güçleştirmiştir. Batı tarihinde din, önceleri müdahale etmemesi gereken alanlara müdahale etmiş, Din-bilim çatışmasının da ana sebebi olmuştur. Sonraları da bulunması gereken yerde bulunmaktan vazgeçmiş ve hayatın çok cüzi bir parçasını dikkate almakla fonksiyonunu devam ettireceğine inanmıştır. Birinci tutumuyla çok insana acı çektirmiş; ikinci tutumuyla da bölük pörçük bir ilim dünyasının hayata hakim olmasına sebep olmuştur. Bugün Batı'da din, sanat, estetik, bilim vs. neredeyse birbirinden kopmuş olmasına bağlı olarak, insanlığın pratik hayatında bölünmelere sebep olmuştur.²⁶ İşte Batıda ilim ile dini esasen birbiriyle kavgalı gösteren ve dinin ilmi, ilmin de dini hafife alması şeklinde tecelli eden zihniyet, Hıristiyanlığın bu durumundan kaynaklanmaktadır.²⁷ Onun için Hıristiyanlık'ta Tevhid inancının parçalanması, beşeri tecrübedeki parçalanmışlığı da beraberinde getirmiştir. Buna rağmen, misyonerler, teslisi bir hakikat gibi savunmakta hatta bunu bazı Kur'an ayetleriyle desteklemeye çalışmaktadırlar.

2.1. Tevhid İnancına Yönelik İddialar

“On Emir” adlı kitabın yazarı, teslis inancını Kur'an-ı Kerim'e doğrulatmaya çalışarak, şöyle söylemektedir:

“Birçok Kur'an ayeti, Mesih'in Allah'ın sözü ve O'ndan bir Ruh olduğuna tanıklıkta bulunuyor. (Al-i İmran, 45; Nisa 171; Meryem, 34) Bu, İncilin Yuhanna bölümünde işlenen konunun İslamî bir yankısıdır. “Söz beden olup aramızda yaşadı. Biz de O'nun yüceliğinin, Baba'dan gelen, lütuf ve gerçekle dolu olan biricik Oğlu'n yüceliğini gördük” (Yuhanna 1:14) “(Enbiya, 91 ve Tahrîm, 12) surelerinde, “Biz Ruhumuz'u Meryem'e üfürdük” yazılı. Her gerçek Müslüman İsa'nın –bir erkeğin girişimi olmaksızın bakire- Meryem'den doğduğuna inanır.” “(Bakara, 87;253 ve Maide, 110) surelerinde Allah'ın Mesih'i kutsal Ruh'la desteklediği, O'nun bu sayede şifa mucizeleri gerçekleştirdiği, ölüleri dirilttiği belirtiliyor. Kutsal Üçlük bu ayetlerde dolaylı yoldan, Allah, Mesih ve Kutsal Ruh arasında bir eylem birliği olarak tanımlanıyor. O halde niçin Allah'a ve Mesih'ine karşı bu öfke, başkaldırı” “Meryem suresi 21.ayette “Mesih bizden bir rahmettir.” yazılı. Allah Kur'an'da da “Biz” kipiyle konuşuyor. Mesih bu ayette Rahman ve Rahim olanın rahmeti, dolayısıyla, Tanrısal özden kaynaklanan Tanrısal öz olarak niteleniyor.”²⁸

²⁶ Mehmet S. Aydın, “Allah'ın Varlığına İnanmanın Akliyeti”, *İslami Araştırmalar*, sayı 2, Ekim 1986, s.14.

²⁷ Elmalılı M. Hamdi Yazır, “Dibace”, (Paul Janet-Gabriel Seailles, *Metalib ve Mezahib Metafizik ve İlahiyat*, çev.: Elmalılı M. Hamdi Yazır, Ensar Yay., İstanbul 1978), s.XLIII.

²⁸ Abdulmesih, *On Emir*, Sevgi Yay., İzmir 1999, ss. 27-28.

Yazarın yukarıda alıntılanmış olduğu Kur'an ayetleri, Hz.İsa'nın Tanrılığına değil, Allah tarafından olağanüstü yaratılış biçimine işaret etmektedir. Oysa Kur'an, sadece Hz. İsa'nın değil Hz. Adem'in de olağanüstü bir yaratılışa sahip olduğunu söyler.²⁹ Şayet onun yaratılışındaki mucizevilik, Tanrı olmayı gerekli kılsaydı Hz. Adem'in öncelikle Tanrı olması gerekirdi. Çünkü o hem babasız hem de anasız olarak Allah'ın "ol" emriyle yaratılmıştır. Oysa Hz. Adem bir insan, aynı zamanda ilk peygamberdir. Dolayısıyla tebliğini yapmış ve görevini tamamlayarak her sonradan olma varlık gibi ölmüştür. Netice olarak ilah değildir. Hz. İsa da, Hz. Adem'e benzer şekilde yaratılmış, tebliğini yapmış ve nihayetinde ölümlü hayata intikal etmiştir. Dolayısıyla yazarın Hz. İsa'nın yaratılışındaki mucizevilik ile ilgili bazı Kur'an ayetlerini teslise delil olarak göstermesi tamamen hakikat dışıdır.

Diğer taraftan Kur'an-ı Kerim, pek çok ayette teslis inancını, yani Allah'ın Baba-Oğul-Kutsal Ruh üçlüsünden oluştuğunu kesinlikle reddetmiştir. Bu konuda birçok ayet vardır, bazıları şöyledir:

"Allah üç tanrıdan biridir" diyenler elbette küfre düşmüşlerdir. Oysa tekbir ilah vardır, başka bir ilah yoktur. Onlar bu dediklerinden vazgeçmezlerse içlerinden inkar edenlere acı bir azap dokunacaktır."³⁰

"Onlar: Allah çocuk edindi, dediler. Haşâ; bilakis göklerde ve yerde olanlar O'nundur. Hepsî O'na boyun eğler."³¹

"Allah çocuk edinmemiştir; onun yanında hiçbir tanrı yoktur, olsaydı her tanrı kendi yarattığına sahip çıkar ve birbirinden üstün olmaya çalışırdı. Allah onların tanımlamalarından uzaktır."³²

"Ey Kitap Ehlî!... Allah'a ve peygamberine inanın, sakın Allah üçtür demeyin, iyiliğiniz için bundan vazgeçin. Allah ancak tek bir ilahdır. Çocuğu olmaktan münezzehtir, yerde ve gökte ne varsa onundur. Vekil olarak Allah yeter".³³

"Allah, Ey Meryem oğlu İsa! Sen mi insanlara beni ve annemi Allah'tan başka iki tanrı olarak benimseyin dedin" demişti de, İsa, "haşâ, hakkım olmayan sözü söylemek bana yaraşmaz; eğer söyleseydim, şüphesiz sen onu bilirdin, Sen benim içimde olanı bilirsin, ben ise Senin bildiğini bilmem, doğrusu bilinmeyenleri bilen ancak Sensin, Ben onlara sadece Rabbim ve Rabbiniz olan Allah'a kulluk edin diye bana emrettiğini söyledim. Aralarında bulunduğum müd-

²⁹ Bkz. 3.Al-i İmran, 59-60.

³⁰ 5.Maide,73.

³¹ 2. Bakara, 116.

³² 23.Müminun, 91.

³³ 4.Nisa, 171.

detçe onlara gözcü idim, fakat beni öldürüldüğün zaman Sen onları gözlüyordun. Sen her şeyi görensın.”³⁴

Görüldüğü gibi Kur’an, teslisi reddetmekte, politeist bir Tanrı tasavvurunun kozmik düzen açısından çelişki ve problemlerine işaret etmektedir. Bu bakımdan her sahih dinde, bir başka deyimle orijinal formunu koruyan her ilahi dinde olduğu gibi, Kur’an açısından da Tevhid, İslam inancının kalbidir.³⁵ İslam’ın ve Müslümanların tevhid konusuna verdiği öneme dair delilleri sayarak, konuyu uzatmak istemiyoruz. Yalnızca İhlas suresini hatırlamak yeterli olacaktır:

“De ki, Allah birdir. O hiçbir şeye muhtaç değildir, her şey ona muhtaçtır. Doğurmamıştır, doğmamıştır, hiçbir şey O’na denk değildir.”³⁶

Bu veriler ışığında, misyonerlerin iddia ettiği gibi Kur’an’ın teslisi destekliğini, ya da ona işaret ettiğini söyleyebilmek mümkün değildir. Kur’an-ı Kerim’de Yüce Allah’ın “biz” şeklinde çoğul biçimine ilişkin misyonerlerin yüklediği anlama gelince, bu iddia da, asla Baba, Oğul ve Kutsal ruh şeklindeki üçlü ilah anlayışına işaret etmez. Zira Kur’an’da Allah’ın zatını ifade eden hitap tarzına ilişkin tek zamir “biz” zamiri değildir. Bunun yanında “O”, “Ben”, “Biz”, zamirleri de kullanılmaktadır. Aslında Kur’an’ın bu üslubu, antropomorfik (insanbiçimci) bir Allah tasavvuruna yol açmayı engellemeye yöneliktir.³⁷ Ayrıca Kur’an’da Allah’ın kendisini bazen “biz” hitabıyla zikretmesi, O’nun yüceliğine işaret olarak da anlaşılabilir. Dolayısıyla Kur’an’ın dil üslubu ve semantiğini dikkate almadan “biz” hitabından hareketle teslise hükmetmek, cehalet değilse kasıttır. O halde burada misyonerlerin yapmaya çalıştığı, Müslümanları şüpheye düşürmek suretiyle yapacakları faaliyetlere zemin hazırlamaktan başka bir şey değildir. Zira onlar biliyorlar ki, bu faaliyetlerin önündeki en büyük engel, Kur’an’ın akla ve insan fitratına en uygun şekilde ortaya koyduğu Tevhid inancıdır. Çünkü Tevhid inancı örselenmeden günümüz Hıristiyan doktrinlerinin kabulü imkansızdır. Zira günümüz Hıristiyanlığının ana eksenini teslis akidesi oluşturmaktadır. Bu bakımdan öncelikle Tevhid inancının hedef alınması tesadüf değildir.

Diğer taraftan, Kur’an’ın açıkça reddettiği teslisi İncillere bile doğrulatmak oldukça güç görünmektedir. Çünkü İncil yazarlarının ifadelerinde İsa’nın Tanrı olmadığını gösteren sözler de yer almaktadır. Örneğin “İsa giderken biri koşup onun önünde diz çöktü ve, “İyi

³⁴ 5.Maide/116-117.

³⁵ Seyyit Hüseyin Nasr, *İslam’ın Kalbi*, çev.: Ahmet Demirhan, Gelenek Yay., İstanbul 2002, s.17.

³⁶ 112.İhlas/1-4.

³⁷ Muhammed Esed, *Kur’an Mesajı*, çev.: Cahit Koytak-Ahmet Ertürk, İşaret Yay., İstanbul 1996, I, 222.

öğretmen, sonsuz yaşamı miras almak için ne yapmalıyım?” diye sordu. İsa ona, “Neden bana iyi diyorsun? Tanrı’dan başka kimse iyi değildir.”³⁸ cevabını verdi. Görüldüğü gibi burada onu Tanrıyı çağrıştıracak niteliklerle vasıflandırmak isteyen şahsa Hz. İsa müdahale etmektedir. Çünkü o her zaman kişiliğine gösterilen rağbeti reddederken kendisinin bir “insanoğlu” olduğunu göstermiştir.³⁹

Bir başka örnek de Hz. İsa’nın Çarmıhta iken söylediği şu sözlerdir: “Allah’ım Allah’ım! Niçin beni terk ettin?”⁴⁰ Markos’un İncil’inde geçen bu cümle de, İsa’nın ilahlığını reddeden en önemli i-puçlarından birisidir.⁴¹ Çünkü İsa burada açıkça bir beşer olarak Allah’tan yardım istemektedir. Dolayısıyla Markos’un aktardığı bu bilgi, İsa’nın Tanrı veya Tanrı’nın oğlu olmadığına açık bir delilini teşkil etmektedir. Aksine o, örnek bir insandır. Ama yavaş yavaş, müritleri ve Markos dışındaki öteki İncil yazarları, bu mütevazı “insanoğlu” sıfatından utanmışlar ve o zamandan itibaren, vermek istediği mesajın içeriğini bozarak, şekilci bir toplumdan etkilendiklerinden dolayı O’ndan “Tanrı’nın oğlu” diye söz etmişlerdir.⁴²

Diğer bir örnek de, Matta ve Markos İncillerinde yer alan, kıyametin ne zaman kopacağına dair rivayettir. Bu rivayete göre, Hz. İsa, kıyametin ne zaman kopacağını bilmemekte ve onu yalnızca Baba’nın bilebileceğini söylemektedir.⁴³ Bu duruma göre, İsa ile Baba’nın durumu ilahlık bakımından aynı değildir. Çünkü birinin bildiğini diğeri bilmemektedir.⁴⁴

Buna karşılık, İncillerde Hz. İsa’nın hem “insanoğlu” hem de “Tanrının oğlu” olduğuna dair çelişkili ifadelerin yer aldığı görülmektedir.⁴⁵ İsa’dan, İncil’de seksen yerde “insanoğlu” diye söz edilirken⁴⁶, 35 yerde de “oğul”, “oğlum” ve “Tanrı oğlu” terimleri kullanılır.⁴⁷ Bu da, İsa’nın tanrılaştırılmasına ilişkin ifadelerin İncillere sonradan dahil edildiğine dair bir işaret sayılabilir. Binaenaleyh İnciller, Hz. İsa’nın ölümünden sonra 65 ile 100 tarihlerinde yazılmış, söylenenlerin derlenmesi şeklinde bir araya getirilmiştir ki bunların bazıları

³⁸ Markos 10:17-18.

³⁹ Franz Alt, *Sevgi Tanrısının Elçisi İsa Yeni Çağın İlk İnsanı*, Çev.: A. Atasev, Ruh ve Madde Yay., İstanbul 1994, s.44.

⁴⁰ Markos 15:34.

⁴¹ Abdullah Şarkavi, *Hıristiyanlık Üzerine Değerlendirmeler İmam Gazali*, Çev.: Osman Cilacı, Beyan Yay., İstanbul 1998, s.117.

⁴² Alt, *Sevgi Tanrısının Elçisi İsa, Yeni Çağın İlk İnsanı*, s.44-46; Ayrıca bkz. Şinasi Gündüz, *Pavlus Hıristiyanlığın Mimarı*, Ankara, Ankara Okulu Yay., 2004, s. 183 vd.

⁴³ Matta,24/36;Markos,13/32.

⁴⁴ Emrullah Fatiş, *Kur’an’da Hz. İsa*, Netform Ofset, Kayseri 2000, s.57.

⁴⁵ Matta 16:16; Markos 13:26-27; Luka 9:22; Yuhanna 1:14.

⁴⁶ Alt, *Sevgi Tanrısının Elçisi İsa, Yeni Çağın İlk İnsanı*, s.45.

⁴⁷ Gündüz, *Pavlus Hıristiyanlığın Mimarı*, s.183.

mesel biçimindedir. Günümüze ulaşan birkaç Aramice (İsâ'nın konuştuğu dil) deyim hariç, bu İnciller, Kudüs ve Celile'den uzaktaki Hıristiyanlar için Yunanca olarak kaleme alınmıştır. Buna bağlı olarak, İsâ'nın söylediği birçok sözün asıl anlamı ve bunların hangi bağlamda söylendiği, kültürün ve dilin bir diğerine nakledilmesiyle yitilmiş olabilir.⁴⁸ İşte bir insan ve peygamber olan Hz. İsâ'nın ilahlaştırılması bu süreç içerisinde olmuştur. Zira Hıristiyanlığın ilk asrında Filistin'de İsa için kullanılan vasıf "insanoğlu" idi. İsa'ya "Rab" denilmesi ise, gurbet Yahudiliği denilen, dışarıda özellikle de Yunan politeizminin egemen olduğu Helenistik çevrede yaşayan Yahudi cemaatinde doğup gelişti. Ölen ve tekrar dünyaya kurtarıcı olarak gelen Tanrı motifinin hakim olduğu Helenistik kültür çevresinde doğup gelişen Yahudi asıllı Pavlus'un, İsa'ya "Rab" ve "Kurtarıcı Mesih" sıfatlarının verilmesi ve yaygınlaşmasında önemli bir tesir icra ettiği görülür.⁴⁹

Teslisin inanç haline dönüşmesi ise daha sonraki yıllarda sistemleştirilmiştir. Üçlü Tanrı inancı (teslis), ilk defa M. 180 yıllarında Antakyalı Teofilos tarafından ortaya atılmış, ancak zamanla İncillerdeki bazı rivayetlerle desteklenerek inanç haline dönüşmüştür. Miladi 325'te İznik Konsili'nde teslis doktrini ortaya konmuştur. Teslis doktrinine göre, Allah'ta babalık niteliği vardır. Allah gönderdiği tanrısal ruh ile Meryem'i gebe bırakmıştır. Ruhü'l-Kudüs, tanrısal olma niteliği yüzünden Tanrı'dır. Meryem'in doğurduğu İsa ise Tanrısal özden olan bir oğul olduğu için, o da tanrıdır. Miladi 381'de yapılan İstanbul Konsili'nde bu üçünün uluhiyet bakımından eşit olduğu ilan edilmiştir.⁵⁰ Aslında başlangıcından itibaren İsâ'nın tanrılaştırılmasına karşı çıkan mezhepler de vardır. Fakat siyasi nedenlerin de tesiri ile netice teslis inancının resmîleştirilmesi ile sonuçlanmıştır.⁵¹

Görüldüğü gibi Hz. İsâ'nın kimliğine ilişkin bilgiler hem sübut bakımından hem de yorum bakımından içinden çıkılmaz çelişkiler ve problemler içermektedir. Sübut ve yorum bakımından problemleri olan bu veriler, akıl ve mantık açısından da benzeri sıkıntıları barındırmaktadır. Çünkü Hz. İsa'nın hem insan hem de Tanrı olması aklın kabul edebileceği bir husus değildir.⁵² Bu haliyle, Hıristiyanların bir

⁴⁸ Charles Freeman, *Mısır, Yunan ve Roma, Antik Akdeniz Uygarlıkları*, çev.:S. Kemal Angı, Dost Kitabevi, Ankara 2003, s.561.

⁴⁹ Suat Yıldırım, *Mevcut Kaynaklara Göre Hıristiyanlık*, DİB Yay., Ankara 1998, s.52.vd.

⁵⁰ Mehmet S. Aydın, "Hıristiyanlıkta teslis Doktrini ve Hıristiyan İ'tizalleri", *AÜFİİED*, Sayı:V, s.142-143.

⁵¹ Bkz. Richard E. Ruhenstein, *İsa Nasıl Tanrı Oldu*, çev.: Cem Demirkan, Gelenek Yay., İstanbul 2004; Freeman, *Mısır, Yunan ve Roma, Antik Akdeniz Uygarlıkları*, s. 581 vd.

⁵² Bkz. Kadı Abdulcebbar, *el-Muhtasar fi Usûli'd-Din*, tahk.: Muhammed Ammara, (Resâilü'l-Adl ve't-Tevhid, Der. ve tahk.: Muhammed Ammara), Kahire 1971.I,

tarafından Hz. İsa'ya uluhiyet atfederken diğer taraftan tevhid iddiasında bulunmaları da bir çelişkidir. Çünkü "Ulûhiyet İsa'ya gelmiş", "Allah İsa'da fani olmuştur", diyen bir kimse gerçekte Allah'ın birliğini, dolayısıyla da tevhid inancını bozmuştur."⁵³

Netice olarak, teslis inancını misyonerlerin yaptıkları gibi Kur'an-ı Kerime doğrultmanın imkanı yoktur. Kur'an çok açık bir tutum sergileyerek bu inancı reddetmiştir. İnsanlığın din ile arasının açılmasında önemli bir etkiye sahip olan böylesi gayr-i makul bir inancın, çağımızda değişik yöntemlerle misyonerlerce tekrar gündeme taşınma çabası, insanlığı Ortaçağ karanlıklarına sürüklemekten başka bir işe yaramaz. Misyonerlerin Kur'an'daki Allah tasavvuruna ilişkin iddiaları da benzer özellikleri taşımaktadır.

2.2. İslam'ın Allah Tasavvuruna Yöneltilen İddialar

Söz konusu kitapta misyonerlerin asılsız iddialarından biri de, İslam'daki Allah'ın kaba, zorba ve acımasız olduğu, O'nun asla bilinemez, kavranamaz, ulaşılamaz olduğu yönündedir. "On Emir" adlı kitabın yazarı, Hıristiyanlık'taki Allah inancıyla İslam'dakini kıyaslayarak şöyle söylemektedir:

"O, yıkıcı, yarattıklarına zorbaca davranan, dilediğini kurtuluşa erdirip, dilediğini saptıran bir Rab (Enfal, 35; Fatır, 35) değildir. Hayır "O, tüm insanların kurtulmasını ve gerçeğin bilincine erişmesini ister." (I. Timoteyus, 2:4)⁵⁴

"Kadir (her şeye gücü yeten) Allah'ı itiraf, İslam'da Allahu Ekber (Allah en büyük olandır) formülünü doğurdu. "O her türlü varlıktan daha güzel, daha güçlü ve daha bilge olandır." Böylelikle Allah İslam dininde, ulaşılamayacak kadar yüce, dokunulmaz, insan için kavranılmazdır. O bambaşka, uzak, bilinmeyen Allah'tır. O'nun hakkında söylenen her söz eksik ve yanlıştır. Kişi O'nu tasavvur etmek yerine, O'ndan çekinmeli, korkmalı, kendisine bir kul gibi tapınmalıdır. Gerçi mutasavvıflar, bu yüce ve uzak Allah'a sevgi ve ümit köprüleri kurmak için az uğraşmadılar; ama Kur'an, eski Arap toplumuna özgü düşüncelerle bu "yakınlaşma" girişiminin sürekli karşısında olacaktır. Allah'ın İslam'da "görünmeyen" oluşu imanlılarıyla arasında bir antlaşmanın bulunmayışı bu durumun başlıca nedenlerindedir. Muhammed Allah'la yapılan bir antlaşmadan (misak) söz etmiyor; herkesin Allah'a kayıtsız şartsız teslimiyeti, onun risaletinin (Peygamberlik mesajı) özünü oluşturuyor. Bu nedenle İslam ne gerçek bir Allah bilgisi, ne gerçek bir günah bilinci, ne de somut tanrısal

s.200; Şaban Kuzgun, *Dört İncil Farklılıkları ve Çelişkileri*, Metinler Matbaacılık, İstanbul 191991, s.258. Yıldırım, *Mevcut Kaynaklara Göre Hıristiyanlık*, s.67 Ayrıca bkz. Matta 16:16; Markos 13:26-27; Luka 9:20; Yuhanna 1:14.

⁵³ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser Kitabevi, İstanbul trs., II, 1079.

⁵⁴ Abdulmesih, *On Emir*, s.12.

bir lütuf deneyimi getirebiliyor. Günah ve yargıdan kurtaran Kurtarıcıya şükür değil, kulların yüce Allah'a ibadeti İslam'ın temel konusudur. Kişinin bizzat tecrübe ettiği, yaşadığı kurtuluş için hamt ederek kutsaması değil, Allah'ın mücerret (soyut) olarak yüceltilmesi bu dinin asıl motifini teşkil ediyor. Müslüman böylelikle, çevresine hakim olan adetlere tutsak, bedevi yaşam tarzına uygun yaşamak zordur.”

“İslam'ın Allah kavramıyla On Emir'in ilk sözcükleri birbiriyle tamamen çelişiyor. Rabbimiz ulaşılmaz olmak, uzak kalmak arzusunda değildir. Yarattıklarına yaklaşıyor, bundan da öte: “Ben Allah'ın olan Rabb'im” diyerek biz ölümlülerle antlaşmaya giriyor, Kut-sal Kadir Allah.”⁵⁵

Yazarın bu ifadeleri dikkatlice okunduğunda, birden çok iddianın öne sürüldüğü görülmektedir. İlk olarak, Kur'an'daki Allah tasavvurunun, “yıkıcı, yarattıklarına zorbaca davranan, dilediğini kurtuluşa erdirip, dilediğini saptıran bir Rab” olduğu yönündeki iddiayı ele alacağız. Ancak önce yazarın bu iddialardaki genel yaklaşımı ve metodu hakkında bazı tespitler de bulunmak istiyoruz.

Öncelikle, yazarın Allah-insan ilişkisine yönelik kavrayışı problemler içermektedir. İslam inancına göre İslam'da Allah-insan ilişkisinin boyutlarını sağlıklı değerlendirebilmek için, İslam'ın varlık, bilgi ve ahlak anlayışlarının bir bütünlük içerisinde ele alınması gerekir.⁵⁶ İkinci olarak, yazarın insanın Allah'la olan ubudiyet ilişkisinden, aynı varlık kategorisine ait iki varlık gibi söz etmesine bağlı olarak, sanki ubudiyetin insanın özgürlüğünü ve onurunu yitirmesine sebep olan bir davranışmış gibi algılayıp değerlendirmesi yanlıştır. Ancak bu, pozitif akılla kodlanmış bir Batılı için belki anlaşılabilir bir şeydir. Halbu ki akıl ile duygu insanın ontolojiye ve hayata açılan iki kapısıdır. Bunlardan birisi olan gönül gözü (sezgi) kapalı olunca, sadece tek gözle meselenin niteliği ancak bu kadar anlaşılabilir.

a. Allah'ın Zorba Kaba ve Acımasız Olduğu İddiası

Alıntıda görüldüğü gibi yazar, bu iddiaları, öncelikle hidayet ve dalalet meselesine ilişkin seçtiği bazı ayetlere dayandırmaktadır. Aslında Kur'an-ı Kerim'deki bazı ayetler, tek başına ele alındığında insan özgürlüğüne aykırı imiş gibi gözükür.⁵⁷ Ancak ayetlerin bağ-

⁵⁵ Abdulmesih, *On Emir*, s.12-13.

⁵⁶ Allah-İnsan ilişkisi hakkında geniş bilgi için bkz. Toshihiko Izutsu, *Kur'an'da Allah ve İnsan*, çev Süleyman Ateş, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul Trs., ss.95-96.

⁵⁷ Bu konudaki birkaç ayet de şöyledir: “Allah onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir, gözlerinde de perde vardır ve büyük azap onlar içindir.” (2.Bakara/7.), “Allah sizi azdırmak isterse, ben size öğüt vermek istesem de faydası olmaz.” (11.Hüd/34.), “Ey Muhammed! Hakkında azab sözü gerçekleşmiş kimseyi, ateşte olanı sen mi kurtaracaksın?” (39.Zümer/19.) , “Andolsun ki, her ümmete: Allah'a kulluk edin, azdırcılardan kaçının diyen peygamber göndermişizdir. Allah içlerin-

lamları ve Kur'an'ın bütünlüğü içerisinde düşünüldüğünde böyle bir durumun söz konusu olmadığı görülür.⁵⁸ Bu sebeple Kur'an'ı doğru anlamının yöntemlerinden birisi, onun anlam evrenine nüfuz etmektir.⁵⁹ Bu yöntem doğrultusunda baktığımızda Kur'an'dan "dilediğini hidayete erdiren, dilediğini saptıran" zorba, keyfi davranan ve adaleti gözetmeyen bir Allah tasavvuru çıkarmak mümkün değildir. Çünkü İslam inanç sistemi içerisinde hidayet kavramı, Allah için, akıl, zekâ, idrak ve irade vermek; kitap ve peygamber göndererek müjdeleyip uyarmak suretiyle insana yardımcı olmak anlamına gelir.⁶⁰ İnsan için ise, kendisine verilen bu imkanlar içerisinde tercihte bulunarak doğru yolu seçmektir. Bu bağlamda Allah, insanın özgürlüğünü tehdit eden bir konumda değildir.⁶¹ Dolayısıyla bu yollar içerisinde tercihi yapan, doğru veya yanlış seçen insanın kendisidir. İslam düşüncesinde Cebriye⁶² gibi çok küçük ve kabul görmemiş bir gurubun haricindeki çoğunluğun görüşü, kendi eylemlerini gerçekleştirmedi insanın hür olduğu, tercihini yapmada zorunluluk altında bulunmadığı yönündedir. Bunlardan Mutezile, insan eylemlerinin Allah tarafından değil, tamamen kendileri tarafından gerçekleştirildiğini söyler.⁶³ Yine Maturidî, insanın kendi fiillerini hür olarak seçtiğini⁶⁴

den kimini doğru yola erdirdi, kimi de sapıklığı hak etti." (16.Nahl/36.) Konuya ilişkin ayetlerin değerlendirilmesi için bkz. Hulusi Arslan, "Mutezileye Göre İyilik ve Kötülük (*Husn ve Kubh*) Problemi" Yayınlanmamış Doktora tezi, Kayseri 2000, s.171 vd.

- ⁵⁸ İslam'da Hidayet ve Dalalet meselesi, iki açıdan ele alınabilir. Birincisi Kur'an'ın anlam evreni içerisinde tartışılması; ikincisi de zengin İslam tefekkürü içerisindeki şekliyle ele alınmasıdır. Bu ikincisinin, tarihsel konsepti dikkate alınarak sosyal, siyasal ve ekonomik şartlar açısından değerlendirilmelidir. Kaza ve kader çerçevesinde yapılan tartışmalara için bkz. Hüseyin Atay, *İslam'ın İnanç Esasları*, AÜİF. Yay., Ankara 1992, ss.217-220.
- ⁵⁹ Hidayet ve dalalet kavramlarının semantik tahlili için bkz. Toshihiko Izutsu, *Kur'an'da Allah ve İnsan*, ss.176-185; Ramazan Altıntaş, *Kur'an'da Hidayet ve Dalalet*, Pınar Yay., İstanbul1995, s 61 vd, 271 vd.
- ⁶⁰ Cihat Tunç, "İslam Dinine Göre Hidayet ve Dalalet", *EÜİFD*, say:6, Kayseri 1989, s.28-29.
- ⁶¹ İlhami Güler, *Özgürlükçü Teoloji Yazıları*, Ankara Okulu Yay., Ankara 2004, s.10.
- ⁶² Bağdâdî, Abdulkâhir, *el-Fark beyne'l-Fırak*, tahk.: Muhammed Muhiddin Abdulhamid, el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut 1993. s. 128; İsferyâni, Ebu'l-Muzaffer, *et-Tabsır fi'd-Din ve Temyizi'l-Fırkatın-Nâciyeti ani'l-Fıraki'l-Hâlikin*, tahk.: Kemal Yusuf el-Hüd, Alemül-Kütüp, Beyrut 1983., s. 96; İbn Hazm, Ebü Muhammed Ali, *el-Fasl fi'l-Milel ve Ehvâi'n-Nihal*, Mısır, 1899, III, 22; Şehristâni, Muhammed b. Abdulkerim b. Ebî Bekr Ahmed, *el-Milel ve'n-Nihal* tahk.: Abdülemir Ali Mehnâ-Ali Hasan Fâür, Daru'l-Marife, Beyrut 1993, I, 108.
- ⁶³ Kadı Abdulcebbar, *Şerhu'l-Usûli'l-Hamse*, tahk.: Abdulkerim Osman, nşr.: Mektebetü'l-Vehbe, Kâhire 1988, ss.778-780; *el-Muğni* tahk.: Tevfik et-Tavil-Said Zâid, el-Müessesetü'l-Mısriyyetü'l-Âmme, Kâhire 1963., VIII, 3; Konunun teolojik tartışma boyutlarına yönelik geniş bilgi için bkz. Hulusi Arslan, "Mutezileye Göre İyilik ve Kötülük (*Husn ve Kubh*) Problemi" Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kayseri 2000, s.134 vd.
- ⁶⁴ Maturidî, Ebü Mansûr, *Kitâbu't-Tevhîd*, tahk.: Fethullah Huleyf, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, İstanbul 1979, s. 243.

bunlarda hem insanın hem de Allah'ın irâdesi bulunmasına karşılık, Allah'ın kulun irâdesine göre fiilleri yarattığını söylemiştir.⁶⁵ Yine Ehl-i Sünnet'in tümüne göre Allah'ın, insan fiillerini irâde etmesi ve yaratması, insanı o fiili yapmaya mecbur etmez.⁶⁶ Dolayısıyla tercih sürecinde Allah, insanın doğruyu seçmesini istemesinden dolayı ona bilgi düzeyinde yardımcı olurken, iradesini ipotek etmemektedir. Allah'ın hidayet ve dalalete erdirdiğini ifade eden ayetlerden, O'nun insanları kayıtsız şartsız hidayete erdirdiğine ve yoldan çıkardığına hükmetmek mümkün değildir. Çünkü bu, insanın özgür ve sorumlu bir varlık olmasıyla çelişir. Bu konuya dair ayetlerden çıkarılabilecek fikir şu olmalıdır: Allah kötü davranışlarda ısrar edenleri ve hakikati sürekli reddedenleri doğru yola iletmez.⁶⁷ Pek çok Kur'an ayeti, doğru ve yanlış yolu tercih etmede insan iradesinin rolünü açıkça ortaya koyar:

“De ki, Hak, Rabbinizdendir. Öyle ise dileyen iman etsin dileyen inkar etsin”⁶⁸

“Şüphesiz biz ona (doğru) yolu gösterdik. İster şükredici olsun, ister nankör.”⁶⁹

“Semud'a gelince biz onlara doğru yolu gösterdik, fakat onlar sapıklığı hidâyete tercih ettiler.”⁷⁰

“Nefse ve ona birtakım kabiliyetler verip de iyilik ve kötülüklerini ilham edene yemin ederim ki, nefsinin kötülüklerden arındıran kurtuluşa ermiş, onu kötülüklerle gömen de ziyan etmiştir.”⁷¹

Ayetlere bakıldığında, iyiliği tercih ederek kurtuluşa ermenin de, kötülük yaparak ziyana uğramanın da tamamen insanın seçimine bırakıldığı görülür. Kur'an-ı Kerim bunu açıkça beyan etmiştir: “Kim zerre miktarı hayır yapmışsa onu görür, kim de zerre miktarı şer işlemişse onu görür.”⁷² “Cenab-ı Hakk'ın bir kulu için sapıklık ve şakîliği yaratması, o kulun tercihinin kötü olmasından ve cüzî iradesini kötüye kullanmasından kaynaklanmaktadır. Yoksa kul kendi kudretini sapıklık ve şakîlik yoluna çevirmedikçe, Allah'ın iradesi onu sa-

⁶⁵ Maturidî, *Kitabu't-Tevhîd*, s. 234.

⁶⁶ Maturidî, *Kitabu't-Tevhîd*, s.243; İbn Hazm, *el-Fasl*, III, 51; Taftazânî, Sâduddin, *Şerhu'l-Akâid* (Kestelli'nin Hâşiyesi içinde), Salah Bilici Kitabevi, İstanbul 1892, s.113; Kestelli, Muslihuddin Mustafa, *Hâşiyetu'l-Kestelli alâ Şerhi'l-Akâid*, Salah Bilici Kitabevi, İstanbul 1310, s. 113; Tunç Cihat, *Sistematik Kelâm*, Kayseri 1994, s.167.

⁶⁷ Fazlur Rahman, *İslami Yenilenme Makaleler II*, çev.: Adil Çiftçi Ankara Okulu Yay., Ankara 2000, s.16-17.

⁶⁸ 18.Kehf, 29.

⁶⁹ 76.İnsan, 3.

⁷⁰ 41.Fussilet, 17.

⁷¹ 91.Şems, 7-10.

⁷² 99.Zilzâl,7- 8.

pıklık ve şakilik yoluna zorla sevk etmez. Bu hususta zorlama ve gönülsüz yaptırma söz konusu değildir. “Sana isabet eden her hangi bir kötülük de senin nefsendendir.”⁷³ âyeti bu hakikate kanıt teşkil eder.⁷⁴

O halde yazarın yukarıdaki iddiaları tamamen taraflı ve mesnetsizdir. Bu iddialar, aynı zamanda Batılı düşünürlerin klasik fikirlerini yansıtmaktadır. Çünkü Batılı düşünürler, İslam’ın Allah tasavvurunu yoğunlaşmış saf ve kaba bir kuvvet, (hâşâ) kaprisli bir diktatör olarak tasvir etmişlerdir. Onların bu hükümlerinde hem İslam’a ilişkin cehaletlerinin hem de önyargılarının büyük payı olmuştur.⁷⁵ Oysa Kur’an’a bakıldığında Allah’ın azamet ve adalet sıfatlarıyla bağış ve merhamet sıfatlarının dengeli bir şekilde yer aldığı görülür. Örneğin O, hem adaletli bir şekilde cezalandıran ama aynı zamanda rahmetiyle bağışlayan bir Allah’tır. Kur’an’ın ifadesiyle “Allah, hem cezalandırmada serttir, hem çok bağışlayıcı ve merhametlidir.”⁷⁶ Allah, inkar edip Allah’ın yolundan alıkoyanları, bozgunculuk edenleri,⁷⁷ suçu kendisini kuşatacak kadar kötülük işleyenleri, Allah’ın meşitlerinde O’nun adının anılmasını engelleyen ve oraların yıkılmasına uğraşanları ve zalimleri cezalandıracağını⁷⁸ haber vermektedir. Bu da O’nun adaletinin bir neticesidir. Buna karşılık O, tövbe edip vazgeçtikleri takdirde kafirleri⁷⁹ ve zalimleri⁸⁰ dahi bağışlayacağını, kendisine şirk koşulması dışındaki günahları affedebileceğini,⁸¹ belirtmiştir. Ayrıca Kur’an’da Allah, rahmân ve rahîm/esirgeyen ve bağışlayan,⁸² insanlara karşı lütuf sahibi,⁸³ insanların dostu ve yardımcı olarak ⁸⁴ anlatılmıştır.

Dolayısıyla Kur’an’daki Allah tasavvuru, cezalandırma ve bağışlama açısından dengeli bir durumdadır. Fakat misyonerler, bunu görmezlikten gelerek, Allah’ın yalnızca kudret, ve cezalandırıcı sıfatlarını öne çıkarmak suretiyle, hâşâ O’nu zorba, kaba, korkulması gereken bir varlık gibi göstermeye çalışmışlardır. Bu da, bu yöndeki iddiaların zihinleri karıştırmaya ve şüphe uyandırmaya yönelik bir çaba olduğunu açıkça göstermektedir. Elbette ki Allah’ın cezalandır-

⁷³ 4. Nisâ, 79.

⁷⁴ İzmirli İsmail Hakkı, *Anklikan Kilisesine Cevap*, Sad.: Fahri Unan, Ankara 1995, s.19.

⁷⁵ Fazlur Rahman, *Ana Konularıyla Kur’an*, çev.: Alparslan Açıkgenç, Fecr Yay., Ankara 1987, s.42.

⁷⁶ 5. Mâide, 98.

⁷⁷ 16. Nahl, 88.

⁷⁸ 2.Bakara, 114.

⁷⁹ 8. Enfal, 38.

⁸⁰ 5. Maide,39.

⁸¹ 4.Nisâ,48.

⁸² 1.Fâtihâ, 2.

⁸³ 27. Neml, 73.

⁸⁴ 22.Hac,78.

masını ifade eden isim ve sıfatlar vardır. Örneğin Allah'ın bir ismi de "el-Müntakim"dir; ancak bu intikamın mücrim ve zalimlere mahsus olduğu açıkça beyan edilmiştir. Çünkü mazlumun zalimden hakkını almak, ilahi adaletin icabındandır. Vakıa hikmetin başı, Allah'tan korkmaktır, lakin bu korku öyle korkunç bir suretten, helak edici bir afetten korkmak gibi değildir.⁸⁵ Bu çerçevede Kur'an'da kullanılan "takvâ" ve "haşyet" kelimeleri yol göstericidir. Takva kavramı, zihni ve pratik duyarlılık halini ifade ederken, haşyet kelimesi de insanın kendi yanlış davranışının cezalandırılmasından korkmaya işaret eder. Bunun için Allah, insanlardan salt gücü adına teslimiyet istemez. Aksine O'nun emir ve talepleri, insanların ve toplumların kendilerini geliştirmeleri, mutluluk ve huzurlarını temin içindir.⁸⁶ Bu bakımdan ilahî adalet mazlum için bir şefkat ve sevgidir. Asıl kabalık mazlumun hakkını yerde bırakmaktadır.

Bu izahlara ilave olarak, Allah'ın, "kaba ve zorba" olduğu iddiasına karşı, işin doğrusunu beyana yönelik bazı Kur'an ayetlerini tekrar hatırlamak yararlı olacaktır:

"Allah insanlara asla zulmetmez. Fakat insanlar kendilerine zulmetmektedirler."⁸⁷

"Eğer iyi kimselerseniz, (bilin ki) O, kendisine başvuranları bağışlar."⁸⁸

"Ben tövbe edeni inanıp yararlı iş işleyerek doğru yola gireni bağışlarım."⁸⁹

"Rabbin şüphesiz üstündür, merhametlidir."⁹⁰

"Rabbin, insanlara karşı lütuf sahibidir. Fakat onların çoğu şükretmezler."⁹¹

"Ey Muhammed deki: "Ey kendilerine kötülük edip aşırı giden kullarım! Allah'ın rahmetinden umudunuzu kesmeyin. Doğrusu Allah günahların hepsini bağışlar. Çünkü O, çok bağışlayıcı ve merhametlidir."⁹²

"O, günahı bağışlayan, tövbeyi kabul eden, cezası şiddetli, lütfü bol olandır. O'ndan başka tanrı yoktur, dönüş O'nadır."⁹³

⁸⁵ İsmail Fenni Ertuğrul, *Hakikat Nurları*, İstanbul 1994, s. 32.

⁸⁶ Güler, *Özgürlükçü Teoloji Yazıları*, s.10-11.

⁸⁷ 10. Yunus,44.

⁸⁸ 17.İsrâ, 25.

⁸⁹ 20. Tâhâ, 82.

⁹⁰ 26.Şuarâ, 9.

⁹¹ 27.Neml, 73.

⁹² 39.Zümer, 53.

⁹³ 40.Mümin, 3.

“Allah, kullarına lütfu bol olandır; dilediğini rızıklandırır. O, güçlüdür üstündür.”⁹⁴

“Kulların tövbesini kabul eden, kötülükleri affeden, yaptıklarınızı bilen, inanıp yararlı iş işleyenlere karşılık verecek, lütfuyla onlara fazlaca verecek olan O’dur.”⁹⁵

“O, sizi karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için size melekleriyle birlikte hayır dua okuyan ve inananlara merhamet edendir.”⁹⁶

b. Allah’ın Ulaşılamaz Kavranamaz ve Bilinemez Olduğu İddiası

Misyonerlerin yukarıdaki alıntıda öne sürdükleri iddiaların bir diğeri de, Allah’ın İslam dininde, ulaşılacak kadar yüce, dokunulmaz, insan için kavranılmaz, bambaşka, uzak ve bilinmeyen olduğu yönündedir.

Bu iddialar da yine bir yanıltma ve çarpıtmadan başka bir şey değildir. Zira burada da hakikatin yalnızca bir tarafı çarpıtılarak alınmaktadır. Oysa, Kur’an’da tasvir edilen Allah, hem hiçbir aklın somut bir cisim gibi resmedemeyeceği kadar aşkın, ama aynı zamanda, en yakınımızda, kalbimizde hissedebileceğimiz kadar da içkindir. Çünkü Allah’ın mümkün olan her türlü mükemmeliyetin ötesinde, ama aynı zamanda bu mükemmellik haritasının her noktasında bulunuyor olması Allah kavramının iç mantığının bir sonucudur.⁹⁷

Kur’an-ı Kerim, Allah’ın eşi ve benzeri olmadığını, gözlerin onu göremeyeceğini ifade eder.⁹⁸ Ama bundan, bilinemez, kavranamaz ve insana çok uzak bir Allah tasavvuru çıkarmak mümkün değildir. Çünkü herşeyden önce, İslam’da bilgi ile iman arasında sıkı bir ilişki mevcuttur. Bu bakımdan da Allah’ı bilmekle Allah’a iman etmek tamamen bir biriyle iç içedir. Zira Kur’an Allah’tan başka tanrılara inananlara hitaben buna dair delil getirmelerini ister.⁹⁹ Yine Kur’an, insanın varlığını ve bütün bir kozmik düzeni, Allah’ın varlığına dair işaretler olarak takdim eder.¹⁰⁰ Konuyla ilgili bazı ayetler şöyledir:

“Devenin nasıl yaratıldığına, göğün nasıl yükseltildiğine, yerin nasıl düzeltildiğine hiç bakmazlar mı?”¹⁰¹

⁹⁴ 42. Şurâ, 19.

⁹⁵ 42.Şurâ, 25-26.

⁹⁶ 33. Ahzâb, 43.

⁹⁷ Fazlur Rahman, *İslami Yenilenme Makaleler II*, s.14.

⁹⁸ Bkz.114. İhlas, 1-4; 6.En’am, 103;

⁹⁹ 21.Enbiya, 24; 27.Neml, 64.

¹⁰⁰ Bkz.Bekir Topaloğlu, *Allah’ın Varlığı*, DİB Yay., Ankara 1992, s. 22-25.

¹⁰¹ 88. Gâşiye, 17-20.

“Göklerin ve yerin yaratılmasında, gece ile gündüzün gidip gelmesinde, insanlara yarar sağlayan şeyleri denizde taşıyan gemilerde, Allah’ın gökten su indirip, ölümünden sonra yeri onunla diriltmesinde ve orada her türlü canlıyı yaymasında, rüzgarları ve yer ve gök arasında boyun eğdiren bulutları yönetmesinde aklını kullananlar için deliller vardır.”¹⁰²

“Yerde ve Gökte olan her şey onu tesbih eder.”¹⁰³ “Her nereye dönerseniz Allah’ın veçhi oradadır.”¹⁰⁴

Bu ve benzeri içerikli ayetler dikkate alındığında, bütün bir kozmik düzenin, içinde yaşadığımız dünyanın, etrafımızda bulunan her şeyin Allah’ın varlığını gösteren işaretler olarak sayıldığı bir dinde Allah, bilinemez, kavranamaz, ulaşılamaz olarak gösterilmesi mümkün değildir. Bu sebeple İslam düşüncesinde, tabiatın Tanrı’nın varlığına ulaşma fikrini esas alan geniş bir literatür vardır. Örneğin hudûs delili, teleolojik delil, kozmolojik delil bu fikir üzerine bina edilir.¹⁰⁵ Ancak bütün delillerin Allah’ın varlığını bilmeye delâlet edebilmesi için insanın akıl ve duygu melekelerinin sağlıklı çalışması gerekir. Zira akıl ve kalplerinde hastalık olanlar bunu anlayamazlar. Kur’an bu bağlamda “insanlardan kimileri vardır ki “Allah’a ve ahiret gününe inandık derler; oysa inanmazlar, onların kalplerinde hastalık vardır.”¹⁰⁶ der. Buradaki kalbi hastalığın manalarından birisi de, insanın bilme, idrak etme ve aklı yerinde ve gerektiği gibi kullanmak anlamına gelir.¹⁰⁷ Bu bakımdan aklı yerinde ve gerektiği gibi kullananların Allah’ı bilmesi zor değildir.

İslam’da Allah’ı bilmek, yalnızca fideist bağlamı içerisinde değil, bir ölçüde taklitle başlayan, bilgi ile temellenen ve irfan düzeyine doğru yükselen deruni bir anlama da sahiptir. Buradan da görüleceği üzere Allah’ın varlığına inanma ile bilgi arasında kurulan ilişki “inanca yer bulabilmek için bilgiyi inkar ettim” diyen Kant’ın iman ile ilim arasındaki koyduğu uçurumu dışlar. Çünkü bilgi ile iman arasındaki ayrım, insan bütünlüğü açısından oldukça derin problemler içerir. Bu meyanda insan, bildiklerini bir yana, inandıklarını da başka bir yana koyarak bölünmüş bir hayat yaşayamayacağına göre, bütünlük arz eden fikri ve manevi bir yaşayış tarzına kavuşmak

¹⁰² 2.Bakara, 164.

¹⁰³ 59. Haşr, 24; 62.Cumâ, 1; 64. Teğâbün, 1.

¹⁰⁴ 2.Bakara, 115.

¹⁰⁵ Bkz. Mehmet S. Aydın, *Din Felsefesi*, İzmir İFV. Yay., İzmir 1999, ss.19-96; Topaloğlu, *Allah’ın Varlığı*; Muhittin Bağçeci, *Allah’ı Bilmek*, Etüt Ofset., Kayseri, trs.

¹⁰⁶ 2.Bakara, 10.

¹⁰⁷ Mehmet S.Aydın, “Allah’a İnanmanın Aklılığı”, *İslami Araştırmalar*, sayı: 2 1986, s.18.

mecburiyetindedir. İnsan, bunu ancak ilmi, ahlaki, bedii ve dini hayatının verileri içinde gerçekleştirebilir.¹⁰⁸

Diğer taraftan Allah-insan münasebeti açısından da yukarıdaki iddialar tamamen geçersizdir. Zira Allah insana, kendisini ulaşılamaz, erişilemez bir varlık olarak tanıtmamıştır. Aksine Kur'an'da Allah: "Biz ona şah damarından daha yakınız."¹⁰⁹ buyurmaktadır. Bu yakınlığı genel ve özel manada iki türlü izah edebiliriz. Genel manada insan, sürekli bir biçimde Allah'ın murakabesi altındadır Çünkü Allah, her an her yerde onun eylemlerini hatta niyetlerini bilmektedir. Bu anlamda Kur'an şöyle der: "Şüphesiz Rabbin onların gönüllerinin gizlediklerini de açığa vurduklarını da bilmektedir"¹¹⁰ "Allah'ın göklerde olanları da yer de olanları da bildiğini görmüyor musun? Üç kişinin gizli görüştüğü yerde dördüncüleri mutlaka O'dur; beş kişinin gizli görüştüğü yerde altıncıları mutlaka O'dur; bundan az olsunlar, çok olsunlar ve nerede bulunurlarsa bulunsunlar, O, mutlaka onlarla beraberdir."¹¹¹ Dolayısıyla Allah'ın mutlak bilgisine iman etmesi, genel olarak, insanın her türlü eyleminde Allah'a karşı bilinçsel bir düzeyde yakınlık oluşturmasını sağlar. Özel manada ise, İslam'daki ibadet hayatı, Allah ile insan arasındaki ilişkinin en somut biçimini oluşturur. İslam'da esas olan ibadet hayatının ihsan ile sürdürülmesidir. İhsan ise, Allah'ı görüyor-muşçasına yaşama bilincini ifade eder. Nitekim "ihsan" kavramı, Cibril Hadisinde "Allah'a sanki onu görüyormuşsun gibi ibadet etmendir, zira sen O'nu görmeden de O, seni muhakkak görür" şeklinde tanımlanmaktadır.¹¹² İnsanın Allah'a ulaşması, kavuşması yolunda önemli bir vasıta olduğunu anlatmak için "Namaz müminin miracıdır" denilmiş, ümmetin namazla ilgili ortak bilinç ve değerlendirmesi adeta bu cümleyle özetlenmiştir.¹¹³ Yine mümin, tövbe ve bağışlanma dilerken de kendisini Allah'ın huzurunda hisseder. Allah da bağışlanma dileyenlerin tövbesini kabul eder.¹¹⁴ Keza duâ anında Müslümanlar bütün kalbi samimiyeti ile Allah'a yönelir. Nitekim Allah Teâlâ, Kur'an'da: "Ey Muhammed! Kullarım sana beni sorarsa, bilsinler ki, Ben şüphesiz onlara yakınlım, duâ ettiği zaman duâsına karşılık veririm."¹¹⁵ buyurur.

Görüldüğü gibi, İslam'ın Allah tasavvuru ve ibadet hayatı, sorumluluk bilinci içerisinde canlı ve dinamik bir Allah-insan münase-

¹⁰⁸ Aydın, *Din Felsefesi*, s.20-22.

¹⁰⁹ 50.Kâf, 16.

¹¹⁰ 27.Neml, 74.

¹¹¹ 58.Mücâdele, 7.

¹¹² Müslim, İman, 1.

¹¹³ Komisyon, *İlmihal*, DİVANTAŞ Yay, İstanbul trs., I, 220-221.

¹¹⁴ 39. Zümer, 53.

¹¹⁵ 2.Bakara, 186.

betini tesis eden esaslara dayanmaktadır. Bu bakımdan Allah'ın yalnızca aşkınlık sıfatlarını öne çıkararak, yazarın O'nu kavranamaz ve ulaşılamaz olarak takdim etmeye çalışması, dayanaktan yoksundur. Aslında yazar yukarıdaki iddialarında "insan önce kendisini tanıır, kendisine kıyasla da başkasını tanıır" sözüne uygun olarak, Hıristiyanlıktaki insan şeklinde cisimleşen, çarmıha gerilen, işkence yapılan bir Tanrı tasavvurunu İslam'da bulamamaktan kaynaklanan bir sorunla karşı karşıyadır. Oysa İslam'ın Allah tasavvuru, ne antropomorfik (insan şeklinde) ne de geo-sentrik (yer merkezli)dir. Kur'an Allah'ı tasvir ederken elbette bazı sembolik ifadeler kullanmıştır. Ancak bu semboller, Mutlak Varlık'ı insan idrakine yaklaştırma yöntemi açısından ele alınmalıdır.¹¹⁶ Kur'an'ın bu yöntemini dikkate almadan İslam'ın Allah tasavvurunu çarpıtarak takdim etmesi, yazarın kendi epistemik krizinin bir göstergesidir.

Netice olarak, İslam'ın Allah tasavvuru gerek cezalandırma ile merhamet etme; gerekse de aşkınlık ve kurbiyet açısından dengeli bir durum arz eder. Bu yüzden bir Müslüman'ın geleneksel dini hayatı, aşkınlık ile içkinlik, korku ile merhamet, adalet ile affedicilik, cezalandırma korkusu ile Allah'ın bize sevgisine dayalı merhamet ümidi kutupları arasında ritmik bir canlılığa dayanır.¹¹⁷ Bu ise, dinî ve ahlakî dinamizmin sürdürülmesi açısından son derece olumlu bir temel oluşturur.

c. Allah'ın "Hileci" Olduğu İddiası

Yazarın çarpıtmalarından biri de "Yalan söylemeyeceksin" şeklindeki 9. Emir bağlamında Allah'ı (hâşâ) "hilebaz" olarak gösterme gayretidir. Bununla ilgili olarak şunları söylemektedir:

"İslam, Gerçeğe ilişkin olarak da farklı bir ruhu içeriyor: "(Onlar) hile yaptılar, Allah da hile yaptı; Allah hilecilerin en üstünüdür" (Al-i İmran, 54) Farklı çevirilerde başka şekillerde yazılmasına rağmen anlam olarak aynı ifadeyi içermektedir-İsa'yı çarmıha germek isteyen Yahudilerdir. Oysa Allah onları -İslam'ın iddiasınca- aldatarak İsa'yı çarmıha gerilmeden diri olarak yanına yükseltti. Allah'ın bu büyük hilesi sayesinde İsa çarmıhlanmaktan kurtulmuş oldu. Çarmıh öğretisini geçersiz kılma uğraşısında bir sonuca varabilmek için, Allah bile hile yapan birine dönüştürülebilmektedir. Allah hakkındaki bu anlayış, kişisel hedeflerini gerçekleştirmek, dinlerini yaymak isteyen "imanlıların" her türlü çareye başvurmalarını mümkün kılıyor."¹¹⁸

¹¹⁶ "Esasen Kur'an'daki insana ilişkin Vech, Yed, Ayn, Kadem, Yemin gibi metaforlar, Mutlak Zat'ın bilinmezliğini, aşkınlığını bilinir bir şeyle belli bir ölçüde açıklanır bir hale getirme amacına matuftur. Kur'ânî dilin, insan bedenini temsil eden tasvirlerle kesişmesi, Allah'ı insana tanıtmada özel bir anlam taşımaktadır. Nadim Macit, *Kur'an'ın İnsan Biçimci Dili*, Beyan Yay., İstanbul 1996, s. 82.

¹¹⁷ Seyyit Hüseyin Nasr, *İslam'ın Kalbi*, ss. 18-19.

¹¹⁸ Abdulmesih, *On Emir*, s. 122.

Yazarın Kur'an'daki "mekr" kavramına yanlış bir anlam yükleyerek Allah'ı hâsâ "hilebaz" olarak gösterme gayretine cevap vermeden önce, Hz. İsa ile ilgili ifadelerini kısaca değerlendirmemiz uygun olur. Zira yazar, Hz. İsa'nın diri olarak göğe yükseltilmesini, sanki İslam'ın sahih bir inancı gibi sunmaya çalışmaktadır. Oysa bu, Hıristiyanlıkta temel bir inanç olmasına rağmen İslam'da temel bir inanç değildir. Hıristiyan inancına göre, Hz. İsa, çarmıha gerildikten üç gün sonra, tekrar dirilmiş¹¹⁹ ve göğe yükselmiştir.¹²⁰ O, kıyamet kopmadan önce ikinci defa dünyaya gelecektir.¹²¹ Dolayısıyla bu inanç, Hıristiyanlığın temel inançlarından. Halbu ki İslam'da bu inancın sağlam bir temele dayandığını söylemek oldukça güçtür. Ayetlerdeki "Allah onu kendisine yükseltmiştir"¹²² "seni katıma yükselteceğim"¹²³ ifadelerinden, Hz. İsa'nın beden olarak göğe yükseldiği anlamı çıkmaz. Zira bu ayetlerde geçen "yükseltmek"/ "ref"¹²⁴ kelimesi, Kur'an-ı Kerim'in çeşitli yerlerinde farklı manalara gelmekle birlikte, hiç birinden Hz. İsa'nın diri olarak göğe çıktığı, Allah katında bulunduğu, oradan tekrar dünyaya ineceği anlamı çıkmamaktadır.¹²⁴ Ayrıca bu kelime Kur'an'da çeşitli yerlerde derece yüksekliği, manevî yükseklik anlamına gelmektedir¹²⁵ ki, yukarıdaki ayetlerin bu anlama gelmesi, ayetlerin bağlamına da uygun düşmektedir. O halde buradaki yükseltmekten kasıt, onu kurtarmak, şeref ve izzetini yükseltmektir.¹²⁶ Hz. İsa'yı öldürme planları kuran İsrail oğullarına karşı Allah, "seni öldürecek ve katıma yükseltecek olan benim" demek suretiyle, adeta onların, asla öldürme planlarına ulaşamayacağını, normal ölümle Hz. İsa'yı öldürecek olanın kendisi olduğunu söylemektedir. Dolayısıyla "Seni bana yükselteceğim" ifadesi, senin şerefini yükselteceğim, ruhunu yükselteceğim, sana erişemeyecekler, seni onların elinden kurtaracağım demektir. Zaten ayetin sonunda "seni kafirlerden temizleyeceğim" ifadesi de buna işaret etmektedir.¹²⁷ "Seni vefat ettireceğim" ifadesinde yer alan "tevaffa" kelimesi, Kur'an'da çoğunlukla "ölmek, öldürmek" anlamına gelen bir kelimedir.¹²⁸ Dolayısıyla ayetin açık ve zahiri anlamı, Hz. İsa'nın diğer insanlar gibi vefat ettiğini göstermektedir.¹²⁹ "Teveffa" kelimesine, diri olarak alıp kaldırmak şek-

¹¹⁹ Luka, 24:20-32.

¹²⁰ Luka, 24:50-53.

¹²¹ Matta:24:3-51; Markos:13:3-36; Luka:17:20-37;Yuhanna:14:1-6.

¹²² 4.Nisa, 157-158.

¹²³ 3.Al-i İmran, 55.

¹²⁴ Fatiş, *Kur'an'da Hz. İsa*, s. 160.

¹²⁵ 24.Nur,36; 12.Yusuf, 76;54.İnşirah 4;19.Meryem,57;58.Mücadele, 11

¹²⁶ Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, İstanbul 1997, II, 401-402.

¹²⁷ Mahmüd Şeltut, "İsa'nın Ref'i", *AÜİFD*, sayı:23 Ankara 1978, s.322-323; Fatiş, *Kur'an'da Hz. İsa*, s. 159.

¹²⁸ 32.Secde,11; 4.Nisâ, 15, 97; 8.Enfâl, 50; 6.Enâm, 61; 22.Hac, 5; 12.Yusuf,101.

¹²⁹ Şeltut, "İsa'nın Ref'i", s.320-321.

linde mana vermek, kelimenin lügat anlamına uymayan, ayeti Hıristiyan inancı istikametinde yorumlayan zoraki tefsirlerdir.¹³⁰

Hz. İsa'nın refi ve nüzûlü ile ilgili hadislerin ise, gerek rivayet açısından zayıf olmaları (haber-i vahid), gerekse çelişkili ifadeler içermeleri sebebiyle Hz. Peygamberin dilinden sadır oldukları şüphelidir. Akaid sahasında, ancak sübutu ve manaya delaleti katî olan Kur'an ayetleri ile mütevatir hadisler delil sayılır.¹³¹ Oysa ki nüzûl-ü İsa ile ilgili hadisler, bu özellikleri taşımamaktadır.¹³² Hz. İsa hakkındaki rivayetler, hiçbir surette tenkitten, tek kişi rivayetinden ve tutarsız sözler olmaktan kurtulamamıştır.¹³³ Dolayısıyla Hz. İsa'nın diri olarak göğe yükseldiği ve ahir zamanda tekrar dünyaya döneceğine ilişkin haberlerin, İslam İnancı açısından sağlam bir temeli yoktur.

Allah'ın (hâsâ) hileci olarak gösterilmesine gelince, bu da, yine çarpıtma olup Müslümanları Allah inancında şüpheye düşürmeye dönük bir çabadır. Kur'an-ı Kerim'de Allah: "Rabbimiz Allah'tır deyip, sonra da dosdoğru olanlara korku yoktur, onlar üzülmeyeceklerdir"¹³⁴, "Emrolunduğun gibi dosdoğru ol"¹³⁵, "Akrabanız bile olsa konuştuğunuz zaman söylediğinizde adil olun"¹³⁶, "Ey inananlar! Allah'ı sayın ve dürüst söz söyleyin..."¹³⁷ buyurur. Dolayısıyla doğruluğu emreden, yalanı yasaklayan Allah'ın hile yapması akla aykırıdır.

Yazar, yukarıdaki ayete "(Onlar) hile yaptılar, Allah da hile yaptı; Allah hilecilerin en üstünüdür" şeklinde mana verip, "mekr" kelimesini "hile" şeklinde çevirmiştir. Halbu ki bu ayet, Hz. İsa'yı öldürme planları yaparak ona tuzak hazırlayan Yahudilerden bahsetmekte, Allah'ın bu tuzakları boşa çıkaracağını anlatmaktadır. Dolayısıyla buradaki olay, "hile" değil, dinine ve Peygamberine kast edenlere karşı Allah'ın, Peygamberine olan bir yardımudur. Ayetin doğru çevirisi "(Yahudiler) tuzak kurdular, Allah ta onların tuzaklarını bozdu. Evet Allah en iyi tuzak bozucudur"¹³⁸ şeklinde olmalıdır. "Mekera" fiili, hainleri nereden geldiğini anlayamayacakları biçimde cezalandırma manasını içermesine binaen, Yüce Allah'ın İsa'ya tuzak kuranların planlarını boşa çıkararak tedbirleri bağlamında kullanılmıştır. Bu tür karşılık vermeye Arap edebiyatında "müşakele" denir.¹³⁹ Dolayı-

¹³⁰ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, II,401.

¹³¹ Muhittin Bağçeci, *Kelâm İlmine Giriş*, Can Ofset Mat., Kayseri 1994, s.55.

¹³² Hayri Kırbasoğlu, "Hz. İsa'yı Gökten İndiren Hadislerin Tenkidi", *İslamiyat*, sayı: 4, c.3, (Ekim-Aralık), Ankara 2000 ss.153-157.

¹³³ Hüseyin Atay, *Kur'an'a Göre Araştırmalar I-III*, Atay Yay., Ankara 1997, s.55.

¹³⁴ 46.Ahkâf, 13.

¹³⁵ 11.Hüd, 112.

¹³⁶ 6.Enâm, 152.

¹³⁷ 33.Ahzâb, 70.

¹³⁸ Komisyon, *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, DİB Yay., Ankara 2003, I, 426.

¹³⁹ Komisyon, *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, I, 428.

sıyla burada Allah hakkında kullanılan “mekr”, lügat olarak yaygın kullanımıyla değil, cezalandırmak ve karşılık vermek suretiyle tuzaklarını boşa çıkarmak anlamındadır. Bu cihetiyle mekr-i ilâhi, mekir yapanlar için bile bir hayır içerir. Çünkü onlara bu suretle mekrin yani kötülük yapmak için plan yapmanın cezasını anlatır da uyanmalarına, tövbe etmelerine sebep olur.¹⁴⁰ Bu ayet, aynı zamanda, insani düzeni ifsat etmek isteyenlere karşı, O'nun sonsuz güç ve kudret sahibi olduğuna gönderme yapar. Dolayısıyla ayetten kesinlikle, insanlar arasında kullanıldığı şekliyle kötülük yapmak için hile yapmak anlamı çıkmaz.

Bir başka açıdan da hile, insani ilişkiler düzleminde gerçekleştirilen bir yanıltma yöntemidir. Oysa Allah ile insan arasındaki ontolojik farklılık, bir hile olgusunun tahakkukuna ihtiyaç hissettirmez. Zira Allah, dilediği şeyi “ol” emriyle gerçekleştirebilen kadir-i mutlak bir varlıktır. Dolayısıyla hile yapmaya ihtiyacı yoktur. Çünkü hile aynı zamanda bir zafiyet ve eksikliktir. Buna bağlı olarak da insani bir vasıftır. Bu durum, Allah'ı yeryüzüne indirerek insanlaştıran misyonerlerin idrakine yabancıdır.

Yazar, ayeti bu şekilde çarpıtarak hâşâ Allah'ı hileci olarak göstermekle kalmıyor, Müslümanların bu “hileci Allah tasavvuru”nu örnek alarak kişisel hedeflerini gerçekleştirmek, dinlerini yaymak için her türlü çareye başvurabileceklerini de söylüyor.¹⁴¹ Yazar burada, Pavlus yöntemiyle hareket eden misyonerlerle, “emrolunduğun gibi dosdoğru ol” prensibini esas alan Müslümanları karıştır, gibidir. Çünkü İslam'ı anlatmak için bir başka kılığa girmek Müslümanlarda görülen bir hadise değildir. Aksine misyonerlerin Pavlus yöntemine¹⁴² uygun olarak, tam da bu metodu çok yaygın bir şekilde kullandıkları bilinmektedir.¹⁴³ Bu sebeple yazarın Müslümanlara yakıştırmaya çalıştığı sıfatlar psikolojik yansıtma metodundan başka bir şey değildir.

¹⁴⁰ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, II, 1111.

¹⁴¹ Abdulmesih, *On Emir*, s. 122.

¹⁴² Bkz. Korintoslulara Birinci Mektup, 9:19-24.

¹⁴³ Bu yöntemi kullandıklarını misyonerlerin kendileri ifade etmektedirler. 1978'de Amerika'nın “Colorado” eyaletinde misyonerlerin yaptığı bir konferansta ilk defa dünya çapında bütün Hıristiyan temsilcileri ve kilise mensupları bir araya toplanarak Müslümanları hıristiyanlaştırma politikalarında o zamana kadar yaptıkları hataları eleştirmiş, yeni yöntemlerin benimsenmesini kararlaştırmışlardır. Bu konferansta İsa Mesih'in değil, Pavlus'un metodunu kullanmaları gerektiğini söylemişlerdir. Zira İsa, Yahudi ve Romalılara karşı inancını açıktan yaymak ve açıklamak yolunu seçmişti. Oysa elçi Pavlus, Greklilere hitap ederken Grekli gibi, Yahudilere hitap ederken Yahudi gibi oluyordu. Kanunlara boyun eğenlerle boyun eğiyor, karşı gelenlerle karşı geliyordu. Sonra bu metotla çalışmayı öneren Papaz şöyle soruyor: “Sarıkları, cellabiyeleri giyerek Müslümanların ibadet yerlerine girebiliyor muyuz? O insanları, bize Müslüman olarak bakmaları için yanıltabiliyor muyuz? Misyonerler, aradan geçen zaman içerisinde bugün çok daha farklı kılıklarla, doktor, hemşire, iş adamı, yahut bir tüccar olarak karşımıza çıkabilmektedirler. Bütün

Değerlendirme ve Sonuç

Misyonerlik faaliyetlerine ilişkin tarihi tecrübe dikkate alındığı zaman, onun, masum bir din tebliği olmaktan öte siyasi, ekonomik ve kültürel boyutları daha ağır basan bir hareket olduğu görülmektedir. Bu faaliyetlerde kullanılan yöntemlerden biri, kültürün yapıcı unsurları arasında bulunan dini inançlar hakkında şüpheler yaymak suretiyle insanları boşluğa düşürmek, bir diğeri de kendi inançlarına İslami referanslar bulmaktır. Yayınları incelendiğinde, Kur'an ve Hz. Peygamber hakkında iftiraya varan ifadelere, İslam'ın inanç, ibadet ve ahlak hayatına yönelik taraflı iddialara yer verildiği görülmektedir. Bu çalışmada konu edinilen "On Emir" adlı misyoner yayınında da, İslam'ın Allah inancı hakkında asılsız iddialara yer verilmiştir. Bu bağlamda, Teslis inancı, bazı Kur'an ayetleriyle desteklenmeye çalışılmış, İslam'da, insana özgürlük alanı tanımayan kaba ve zorba; insana uzak, bilinemez, kavranamaz, ulaşılamaz bir Allah tasavvuru olduğu idda edilmiştir. Oysa bu çalışmada tespit edildiği gibi, bütün bu iddiaların taraflı, mesnetsiz ve ilmî bir dayanaktan mahrum olduğu görülmektedir. Bu ise, misyonerlerin söz konusu iddiaları, bilinçli ve maksatlı olarak yaydıkları, amaçlarına ulaşmak için İslam inancı hakkında akıllarda şüpheler oluşturmak istedikleri yönünde bir kanaati doğurmaktadır. Bu bakımdan kitapta yer alan iddialar, Kutsal kitapları deforme etme tecrübe ve birikiminin Kur'an-ı Kerim'e uygulanış biçiminin dışında bir anlam taşımamaktadır.

Bu da göstermektedir ki, misyonerlik faaliyetleri, "bir defa tecrübe edilmekle bir şey olmaz" türünden geçiştirilemeyecek kadar önemli bir meseledir. Çünkü bu faaliyetlerin etki alanlarını hafife almak telafisi imkansız problemlerin doğmasına neden olur. Zira çok ciddi bir arşive sahip olan misyonerler, oryantalistlerin de bilgi birikimlerine ilave olarak 19. yüzyıl birikimi ve tecrübesinin üzerine yeni bazı bilimsel, siyasi ve ekonomik yöntemleri de ilave ederek son derece profesyonelce çalışmaktadırlar. Bu sebeple, misyonerlik faaliyetlerinin, Osmanlı ve Afrika'da ne gibi sonuçlara yol açtığını görerek, bu faaliyetlerin dikkatle takip edilmesi ve üzerinde bilimsel araştırmalar yapılarak gerekli tedbirlerin alınması lazımdır.

Bizim alanımızla ilgili olarak, alınması gereken en önemli tedbir, Müslüman Türk milletinin milli kimliğini oluşturan temel değerlerin örselenmemesi, eğitimde bu temel değerlere yeterince yer verilmesidir. Çünkü değerler coğrafyasındaki değişiklikler beşeri coğrafyadaki

bu veriler, kapsamlı bir şekilde değerlendirildiğinde, yazarın Müslümanlara izafe etmeye çalıştığı sıfatların asıl sahibi hakkında ipuçlarına ulaşmak mümkündür. Bkz. Muhammed Umara, *Müslümanların Hıristiyanlaştırılması*, çev.: Ali Aslan, Denge Yay., İstanbul 1995, ss.109-111.

değişiklikler kadar önemli sonuçlar doğurur. Aynı zamanda fitri ve sosyal bir ihtiyaç olan dinin, sosyal ve kültürel birleştirici fonksiyonu dikkate alınmalıdır. Tabiat boşluk kabul etmeyeceğinden, bunların ihmali, milletimizin bekasını tehlikeye düşürecek yeni oluşumların doğmasına imkan hazırlayabilir. Bu bakımdan, Müslüman Türk milletinin sanat, edebiyat, estetik, kısaca kültür ve tarihinin her alanına nüfuz etmiş olan İslamiyet'in doğru ve bilgi zemininde öğretilmesi önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Abdulmesih, *On Emir*, Sevgi Yay., İzmir 1999.
- Alt, Franz, *Sevgi Tanrısının Elçisi İsa Yeni Çağın İlk İnsanı*, çev.: A. Atasev, Ruh ve Madde Yay., İstanbul 1994.
- Altıntaş, Ramazan, *Kur'an'da Hidayet ve Dalalet*, Pınar Yay., İstanbul 1995.
- Arslan, Hulusi, “*Mutezileye Göre İyilik ve Kötülük (Husn ve Kubh) Problemi*” (Yayınlanmamış Doktora tezi) Kayseri 2000.
- Atay, Hüseyin, *İslam'ın İnanç Esasları*, AÜİF. Yay., Ankara 1992.
- *Kur'an'a Göre Araştırmalar (I-III)*, Atay Yay., Ankara 1997.
- Ateş, Süleyman, *İslam'a İtirazlar Kur'an-ı Kerim'den Cevaplar*, Ankara 1971.
- *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul 1997.
- Aydın, Mehmet, “*Önsöz*” (E.Gilson, *Tanrı ve Felsefe*, çev.: M.S. Aydın), DEÜ Yay., İzmir 1986.
- “Allah'a İnanmanın Akliliği”, *İslami Araştırmalar*, sayı: 2, 1986.
- “Allah'ın Varlığına İnanmanın Akliliği”, *İslami Araştırmalar*, sayı: 2, Ekim 1986.
- “Hıristiyanlıkta Teslis Doktrinini ve Hıristiyan İ'tizalleri”, *AÜİFİED*, sayı.:V.
- “Misyonerlik Faaliyetleri ve Türkiye”, *Türkiye'de Misyonerlik Faaliyetleri*, TDV. Yay., Ankara 1995.
- *Din Felsefesi*, İzmir İFV. Yay., İzmir 1999.
- Ayverdi, Semiha, *Misyonerlik Karşısında Türkiye*, Kubbealtı Yay., İstanbul 2001.
- Bağçeci, Muhittin, *Allah'ı Bilmek*, Etüt Ofset., Kayseri, trs.
- *Kelâm İlmine Giriş*, Can Ofset Mat., Kayseri 1994.
- Bağdâdi, Abdulkâhir, *el-Fark beyne'l-Fırak*, tahk.: Muhammed Muhiddîn Abdulhamîd, el-Mektebetu'l-Asriyye, Beyrut 1993.
- Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili (II-IX)*, Eser Kitabevi, İstanbul trs.

- “Dibace”, Paul Janet-Gabriel Seailles, *Metalib ve Mezahib Metafizik ve İlahiyat*, çev.: Elmalılı M. Hamdi Yazır, Ensar Yay., İstanbul 1978.
- Ertuğrul, Halit, *Kültürümüzü Etkileyen Okular*, Nesil Yay., İstanbul 2002.
- Ertuğrul, İsmail Fenni, *Hakikat Nurları*, Sebil Yay., İstanbul 1994.
- Fatiş, Emrullah, *Kur’an’da Hz. İsa*, Netform Ofset, Kayseri 2000.
- Fazlur Rahman, *Ana Konularıyla Kur’an*, çev.: Alparslan Açıkgenç, Fecr Yay., Ankara 1987.
- *İslami Yenilenme Makaleler II*, çev.: Adil Çiftçi, Ankara Okulu Yay., Ankara 2000.
- Freeman, Charles, *Mısır, Yunan ve Roma, Antik Akdeniz Uygarlıkları*, çev.: S. Kemal Angı, Dost Kitabevi, Ankara 2003.
- Gilchrist, John, *Kur’an ile İncil Yan Yana*, Müjde Yay., İstanbul 1997.
- Güler, İlhami, *Özgürlükçü Teoloji Yazıları*, Ankara Okulu Yay., Ankara 2004.
- Gündüz, Şinasi - Aydın, Mahmut, *Misyonerlik*, Kaknüs Yay., İstanbul 2002.
- *Pavlus Hıristiyanlığın Mimarı*, Ankara Okulu Yay., Ankara 2004.
- Harman, Ömer Faruk, “Hıristiyanların İslam’a Bakışı” *Asrımızda Hıristiyan-Müslüman Münasebetleri*, İlmî Neşriyat, İstanbul 1993.
- Haydaroğlu, İlknur Polat, “Osmanlı İmparatorluğunda Yabancı Okullar ve Misyonerlik Faaliyetleri”, *Türkiye’de Misyonerlik Faaliyetleri*, TDV. Yay., Ankara 2005.
- Izutsu, Toshihiko, *Kur’an’da Allah ve İnsan*, çev.: Süleyman Ateş, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul trs.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali, *el-Fasl fi’l-Milel ve Ehvâi’n-Nihal (I-V)*, Mısır, 1899.
- İsferâyini, Ebu’l-Muzaffer, *et-Tabırsır fi’d-Dîn ve Temyizi’l-Fırkatin-Nâciyeti ani’l-Fıraki’l-Hâlikîn*, tahk.: Kemal Yusuf el-Hüd, Alemü’l-Kütüp, Beyrut 1983.
- İzmirli İsmail Hakkı, *Anklikan Kilisesine Cevap*, TDV Yay., sad.: Fahri Unan, Ankara 1995.

- Kadı Abdulcebbar, *el-Muğnî VIII (I-XX)*, tahk.: Tefvik et-Tavîl-Saîd Zâyd, el-Müessesetü'l-Mısriyyetü'l-Âmme, Kâhire 1963.
- *el-Muhtasar fî Usûli'd-Dîn*, tahk.: Muhammed Ammara, (Resâilü'l-Adl ve't-Tevhîd (I-II), (Der. ve tahk.: Muhammed Ammara) içinde), Kahire 1971.
- *Şerhu'l-Usûli'l-Hamse*, tahk.: Abdulkerim Osman, nşr.: Mektebetü'l-Vehbe, Kâhire 1988.
- Kant, İmmenual, *Arı Usun Eleştirisi*, çev.: A. Yardımlı, İdea Yay., yy. 1993.
- Kestellî, Muslihuddîn Mustafa, *Haşiyetu'l-Kestellî alâ Şerhi'l-Akâid*, Salah Bilici Kitabevi, İstanbul 1310.
- Kırbaşoğlu, Hayri, "Hz. İsa'yı Gökten İndiren Hadislerin Tenkidi", *İslamiyât*, sayı: 4, c.3, Ankara 2000.
- Kırmızı, Abdulhamit, "Osmanlı Bürokrasisinde Gayrimüslim İstihdamı" *DİVAN İlmî Araştırmalar Dergisi*, sayı:13 (2002/2)
- Kocabaşoğlu, Uygur, *Anadoluda'ki Amerika*, Arba Yay., İstanbul 1989.
- *Anadoluda'daki Amerika*, İmge Kitabevi, Ankara 2000.
- Komisyon, *İlmihal (I-II)*, DİVANTAŞ Yay, İstanbul trs.
- *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir (I-V)* DİB Yay., Ankara 2003.
- Kuzgun, Şaban, *Dört İncil Farklılıkları ve Çelişkileri*, Metinler Matbaacılık, İstanbul 1991.
- Küçükoğlu, Bayram, *Türk Dünyasında Misyonerlik Faaliyetleri*, IQ Yay., 2003 İstanbul.
- Macit, Nadim, *Kur'an'nun İnsan Biçimci Dili*, Beyan Yay., İstanbul 1996.
- Mâturîdî, Ebû Mansûr, *Kitâbu't-Tevhîd*, tahk.: Fethullah Huleyf, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, İstanbul 1979.
- Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı (I-III)*, çev.: Cahit Koytak-Ahmet Ertürk, İşaret Yay., İstanbul 1996.
- Muhammed Umara, *Müslümanların Hristiyanlaştırılması*, çev.: Ali Aslan, Denge Yay., İstanbul 1995.
- Muhibbiddin al-Khatib, *İslam Aleminde Misyonerlik Faaliyetleri*, çev.: Yusuf Uralgiray, Ankara 1977.

- Nasr, Seyyit Hüseyin, *İslam'ın Kalbi*, çev.: Ahmet Demirhan, Gelenek Yay., İstanbul 2002.
- Ortaylı, İlber, "Misyonerlik", *Milliyet Gazetesi*, 11 Ocak 2005.
- Ruhenstein, Richard E., *İsa Nasıl Tanrı Oldu*, çev.: Cem Demirkan, Gelenek Yay., İstanbul 2004.
- Şarkavi, Abdullah /İmam Gazali, , *Hristiyanlık Üzerine Değerlendirmeler*, çev.: Osman Cilacı, Beyan Yay., İstanbul 1998.
- Şehristânî, Muhammed b. Abdulkerim b. Ebî Bekr Ahmed, *el-Milel ve'n-Nihal* (I-II), tahk.: Abdülemir Ali Mehnâ-Ali Hasan Fâûr, Daru'l-Marife, Beyrut 1993.
- Şeltut, Mahmûd, "İsâ'nın Ref'i", *AÜİFD*, sayı:23, Ankara 1978.
- Şimşir, Bilal, "Ermeni Propagandasının Amerika Boyutu Üzerine" *Tarih Boyunca Türklerin Ermeni Toplumuyla İlişkileri Sempozyumu* (8-12 Ekim 1984 Erzurum) Atatürk Ün. Rektörlüğü Yay., Ankara 1985.
- *Osmanlı Ermenileri*, Bilgi Yay., Ankara 1986.
- Taftazânî, Sâduddin, *Şerhu'l-Akâid* (Kestelli'nin Hâşiyesi içinde), Salâh Bilici Kitabevi, İstanbul 1892.
- Topaloğlu, Bekir, *Allah'ın Varlığı*, DİB Yay., Ankara 1992.
- Tunç, Cihat, "İslam Dinine Göre Hidayet ve Dalalet", *EÜİFD*, say:6, Kayseri 1989.
- *Sistemik Kelâm*, E.Ü. Yay., Kayseri 1994.
- Turan, Ömer, *Avrasyada Misyonerlik*, ASAM Yay., Ankara 2002.
- Türmer, Günay - Küçük, Abdurrahman, *Dinler Tarihi*, Ocak Yay., Ankara 1997.
- Watt, Montgomery, *İslam'ın Avrupa'ya Tesiri*, çev.: H. Yavuz, Boğaziçi Yay., İstanbul 1986.
- Yıldırım, Suat, *Mevcut Kaynaklara Göre Hristiyanlık*, DİB Yay., Ankara 1998.
- Yılmaz, Salih, "Karakalpak Muhtar Cumhuriyeti'nde Misyonerlik Faaliyetleri" *Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi*, sayı: 2004/03/207.